

PATRONAT HONOROWY

WIELKOPOLSKI
KURATOR
OŚWIATY

MATERIAŁ DLA UCZESTNIKÓW V Wielkopolskiego Konkursu

CWRKDiZ
Centrum Wsparcia Rzemiosła, Kształcenia
Dualnego i Zawodowego

wrzesień - listopad 2025 r.

Spółeczeństwo obywatelskie – pojęcie, inicjatywy.

Spółeczeństwo obywatelskie to forma aktywności i zdolności do samorealizacji oraz określenia i osiągnięcia wyznaczonych celów, bez impulsu ze strony władzy państwowej, to świadome, autonomiczne uczestnictwo obywateli w życiu publicznym.

Spółeczeństwem obywatelskim nazywamy taki typ społeczeństwa, którego członkowie charakteryzują się dużą aktywnością i samoorganizacją przy dążeniu do osiągnięcia wyznaczonego celu, bez pomocy ze strony państwa czy jego władz. Podstawową cechą społeczeństwa obywatelskiego jest świadomość jego członków potrzeb wspólnoty oraz dążenie do ich zaspokajania, czyli zainteresowanie sprawami społeczeństwa (społeczności) oraz poczucie odpowiedzialności za jego dobro.

Pojęcie „społeczeństwo obywatelskie” używane jest dziś najczęściej w odniesieniu do sfery aktywności społecznej, która zorientowana jest na realizację dobra wspólnego, rozumianego jako dobro innych, ale nie własne. To zastrzeżenie jest o tyle ważne, że przekłada się na wątpliwości, do jakiego stopnia w przestrzeni społeczeństwa obywatelskiego mieszczą się inicjatywy zorientowane na interesy grupowe lub łączące cele społeczne z ekonomicznymi czy też politycznymi.

Wraz z rozwojem polskiego sektora pozarządowego, skutkującym także jego stopniową „ekonomizacją” oraz rozwojem jego relacji z administracją publiczną, można zauważyć pewną ewolucję stanowisk w tej sprawie. Stało się jasne (na co teoretycy zachodni zwracali uwagę już na początku lat dziewięćdziesiątych dwudziestego wieku), że we współczesnych systemach demokratycznych nakreślenie wyraźnej linii demarkacyjnej oddzielającej to co obywatelskie i „polityczne”, „ekonomiczne” czy „prywatne” jest niezwykle trudne, jeśli nie niemożliwe do przeprowadzenia.

Wraz z rozpowszechnianiem się tego poglądu powraca zainteresowanie inicjatywami społecznymi, które sytuowały się dotąd na marginesie dyskusji nad społeczeństwem obywatelskim, choć mają w Polsce długą i bogatą tradycję. Powraca zainteresowanie działaniami zbiorowymi lub instytucjami, które łączą cele społeczne z funkcjami ekonomicznymi i/lub politycznymi (takimi jak organizacje samorządu gospodarczego, przedsięwzięcia ekonomii społecznej, samorządy lokalne).

Przykładowymi przejawami społeczeństwa obywatelskiego są:

- aktywność obywatelska
- organizacje pozarządowe
- samorządność
- wolontariat
- współpraca dla dobra wspólnoty
- trwałe i zrównoważony rozwój

Aktywność obywatelska

To udział obywateli w życiu politycznym, gospodarczym, kulturalnym i społecznym zarówno państwa, jak i wspólnoty lokalnej. Aktywność ta jest aktywnością świadomą i dobrowolną. Przejawia się w podejmowaniu wspólnych działań o charakterze dobrowolnym i świadomym.

Aktywność obywatelska może być rozumiana jako aktywność społeczna człowieka w kontekście bycia obywatelem państwa demokratycznego. Przejawia się ona m.in.

w dbaniu o ład i porządek, reagowaniu na łamanie powszechnie przyjętych zasad, uczestniczeniu w partycypacji społecznej (np. braniu udziału w stowarzyszeniach, czy organizacjach społecznych), aktywnym udziale w wyborach i kontroli władzy, a także w samym sprawowaniu władzy.

Aktywnością obywatelską jest

Organizacja pozarządowa (ang. non-government organization, popularny skrót **NGO**) – organizacja działająca na rzecz wybranego interesu i nie działająca w celu osiągnięcia zysku.

Organizacje pozarządowe bywają nazywane trzecim sektorem, obok sektora publicznego (władz, administracji publicznej) i rynkowego (przedsiębiorców). Organizacje pozarządowe – w odróżnieniu od organów publicznych a podobnie jak przedsiębiorcy – są prywatne i powstają z inicjatywy ich założycieli (prywatnych osób), ale – w odróżnieniu od przedsiębiorstw a podobnie jak władze publiczne – działają w interesie publicznym, a nie prywatnym. Charakterystyczną cechą organizacji pozarządowych jest więc brak powiązań z władzą publiczną.

Termin „organizacja pozarządowa” nie jest równoznaczny z terminem „organizacja społeczna”, np. związek zawodowy jest organizacją społeczną, lecz nie jest organizacją pozarządową.

Organizacje pozarządowe w Polsce

W polskim prawie definicję ustawową organizacji pozarządowej zawiera art. 3 ust. 2 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. **o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie** (Dz.U. z 2020 r. poz. 1057), zgodnie z którym organizacjami pozarządowymi są, nie będące jednostkami sektora finansów publicznych, w rozumieniu przepisów o finansach publicznych, i nie działające w celu osiągnięcia zysku, osoby prawne lub jednostki nieposiadające osobowości prawnej utworzone na podstawie przepisów ustaw, w tym fundacje i stowarzyszenia, przy czym niektórych przepisów ustawy nie stosuje się do fundacji publicznych i fundacji partii politycznych.

56% Polek i Polaków ufa NGO-som wynika z badań Stowarzyszenia Klon/Jawor, przeprowadzonych w listopadzie 2020 roku.

Najważniejsze fakty o organizacjach pozarządowych w Polsce

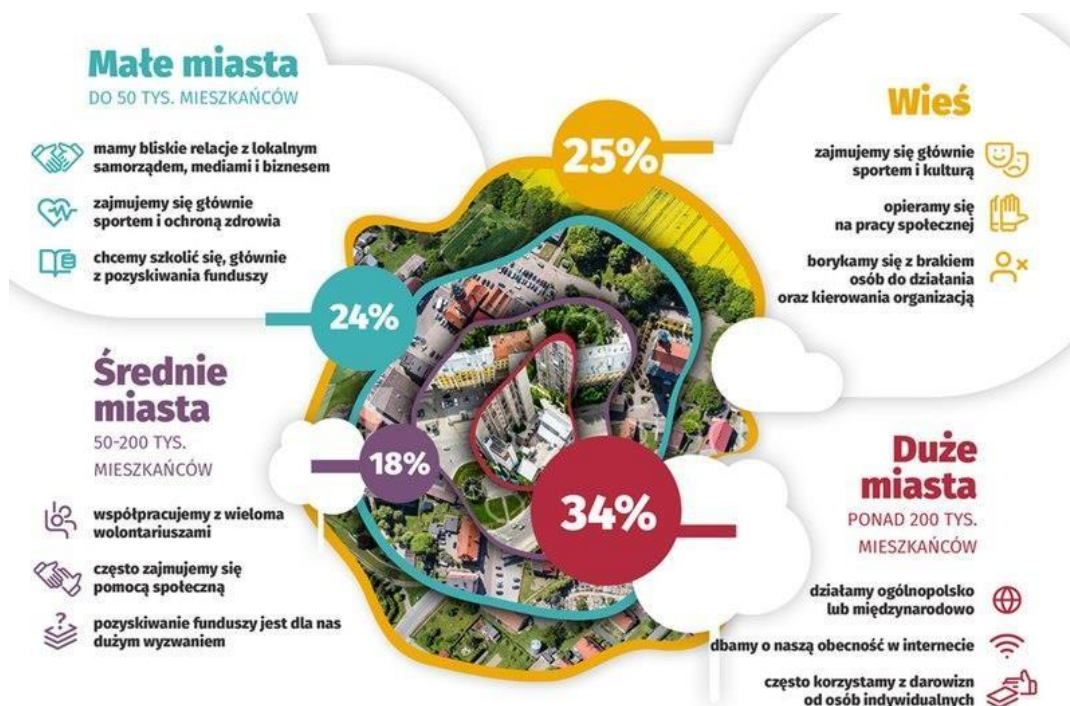
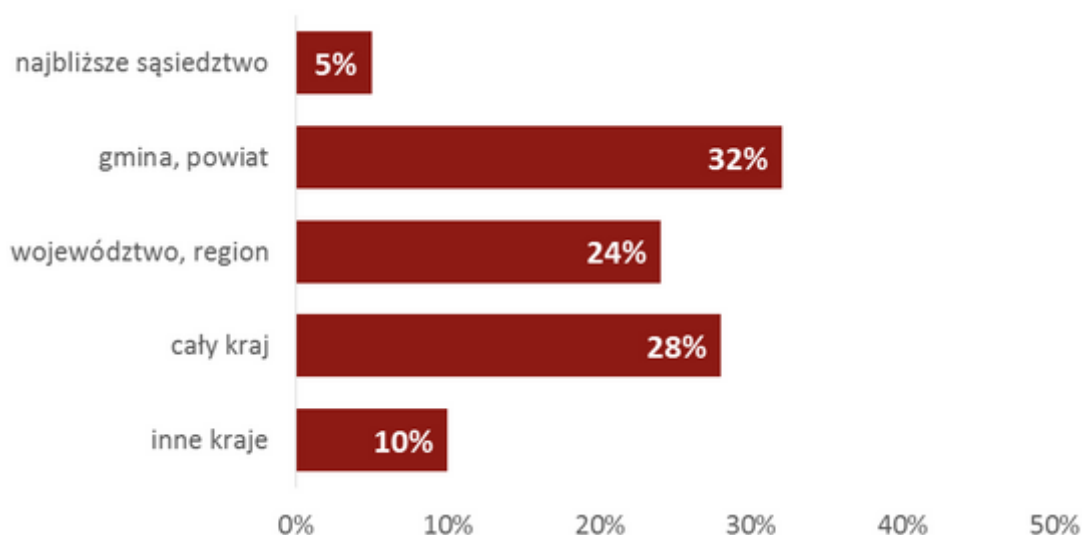
- W Polsce zarejestrowanych jest około 117 tysięcy stowarzyszeń i 44 tysiące fundacji (stan na grudzień 2024).
- 9300 organizacjom pozarządowym w Polsce można przekazywać 1,5%
- Średni roczny budżet organizacji pozarządowej w Polsce to 26 000 PLN
- 63% organizacji współpracuje z wolontariuszami i wolontariuszkami

W Polsce aktywnie działa około 80 tysięcy stowarzyszeń i fundacji, które są rozproszone po całym kraju. Znajdziemy je zarówno w najmniejszych wsiach, jak i największych miastach. 25% organizacji jest zlokalizowanych (ma swoje siedziby) na wsiach, 24% w małych miastach, liczących nie więcej niż 50 tys. mieszkańców, 18% w średnich miastach, mających między 50 a 200 tys. mieszkańców, a 34% w największych ośrodkach miejskich z więcej niż 200 tys. mieszkańców.

Liczba zarejestrowanych stowarzyszeń i fundacji różni się w zależności od regionu Polski – zdecydowanie najwięcej jest ich na Mazowszu – 24 tysiące, w tym ponad połowa w samej Warszawie. Po ponad 12 tysięcy organizacji jest zarejestrowanych w Wielkopolsce, Małopolsce, na Śląsku oraz na Dolnym Śląsku. Zdecydowanie najmniej organizacji jest w województwie opolskim, lubuskim, podlaskim i świętokrzyskim – po około 3-4 tysiące.

W Polsce agregatorem informacji na temat organizacji pozarządowych jest portal ngo.pl prowadzony przez Stowarzyszenie Klon/Jawor.

Terytorialny zasięg działalności organizacji pozarządowych.

Lokalizacja organizacji pozarządowych

Kurs na użyteczność: nowa strategia badań Stowarzyszenia Klon/Jawor, sfinansowanego ze środków Programu Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018-2030.

Czym zajmują się NGO? Które branże polskiego sektora pozarządowego są największe?

Czym głównie zajmują się polskie organizacje pozarządowe?

- **sportem, turystyką, rekreacją i hobby** (35%): np. prowadzeniem zajęć sportowych, organizowaniem imprez rekreacyjnych, opieką nad obiektami sportowymi
- **kulturą i sztuką** (15%): np. organizacją festynów, festiwali, edukacją kulturalną, działaniami podtrzymującymi tradycję regionalną
- **edukacją i wychowaniem** (14%): np. prowadzeniem kółek zainteresowań dla dzieci i młodzieży, organizowaniem kursów i szkoleń dla dorosłych, prowadzeniem szkół
- **usługami socjalnymi i pomocą społeczną** (7%): pomocą osobom niepełnosprawnym, ubogim, wsparciem rodzin wielodzietnych, osób uzależnionych
- **ochroną zdrowia** (6%): np. promocją zdrowia, edukacją zdrowotną, prowadzeniem ośrodków rehabilitacyjnych
- **rozwojem lokalnym** (6%): np. animowaniem działań wspólnot lokalnych, działaniami sąsiedzkimi, rozwojem terenów wiejskich

Stowarzyszenia (stowarzyszenie „rejestrowe” i stowarzyszenie zwykłe)

Prawo o stowarzyszeniach przewiduje dwie formy stowarzyszeń: stowarzyszenie rejestrowe i stowarzyszenie zwykłe. Są pomiędzy tymi formami podobieństwa, ale są też różnice. Podstawowa jest taka, że stowarzyszenie jest rejestrowane w Krajowym Rejestrze Sądowym (dlatego umownie, dla ułatwienia, nazywamy je stowarzyszeniem rejestrowym), a stowarzyszenia zwykłe są wpisywane do ewidencji stowarzyszeń zwykłych prowadzonej przez starostę.

Wszystkie stowarzyszenia (rejestrowe i zwykłe) są tworzone przez grupę osób (np. przyjaciół, bliższych i dalszych znajomych, członków rodziny), które mają wspólne zainteresowania (np. interesują się międzywojennym przemysłem polskim) lub wspólny cel (np. chcą uchronić przed zniszczeniem przedwojenną fabrykę). Razem chcą rozwijać swoje zainteresowania lub osiągnąć wyznaczony sobie cel (np. wpisać zabudowania fabryki do rejestru zabytków, odnowić ją itd.).

Podstawowe cechy każdego stowarzyszenia to:

- **dobrowolność** – oznacza swobodę tworzenia stowarzyszeń, dobrowolność przystępowania i występowania członków – nikt nie może nas zmusić do bycia członkiem stowarzyszenia,
- **samorządność** – to niezależność wobec podmiotów zewnętrznych i swoboda ustalania norm oraz reguł wewnętrznych,
- **trwałość** – oznacza, że stowarzyszenie istnieje niezależnie od konkretnego składu osobowego swoich członków (pod warunkiem, że będzie ich co najmniej 7 w stowarzyszeniu - 3 w zwykłym),
- **niezarobkowy cel** – oznacza, że celem stowarzyszenia nie jest przysparzanie członkom korzyści majątkowych (nie można podzielić majątku stowarzyszenia pomiędzy członków), w przeciwieństwie do spółek

Stowarzyszenie zwykłe

Trzy osoby wystarczą, by założyć stowarzyszenie zwykłe. Stowarzyszenia zwykłe działają w oparciu o regulamin (jest on odpowiednikiem statutu w stowarzyszeniach i fundacjach). Nie potrzeba rejestracji w Krajowym Rejestrze Sądowym (KRS), a wyłącznie w urzędzie (w starostwie).

Stowarzyszenie zwykłe nie ma osobowości prawnej jest tzw. "ułamną osobą prawną". Może zaciągać zobowiązania, pozywać i być pozywane (ale zgodnie z orzecznictwem sądu, jeśli stowarzyszenie zwykłe chce wnieść sprawę do sądu, to wszyscy członkowie muszą w tej sprawie udzielić stosownego pełnomocnictwa, gdyż taka czynność jest uznawana jako "przekroczenie zwykłego zarządu"). Źródła finansowania to m.in. składki członkowskie czy dotacje, ale nie może prowadzić działalności ekonomicznej (odpłatnej albo gospodarczej). Działanie stowarzyszeń zwykłych reguluje ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach. Założenie stowarzyszenia zwykłego jest prostsze niż utworzenie stowarzyszenia zarejestrowanego w KRS. By je powołać wystarczy **już trzy osoby** – pełnoletnie, posiadające obywatelstwo polskie i niepozbawione praw publicznych. Osoby prawne takie jak firmy, spółki czy inne organizacje pozarządowe nie mogą być założycielami stowarzyszenia zwykłego; co więcej – nie mogą być również członkami takiej organizacji, ponieważ **w stowarzyszeniu zwykłym mogą zrzeszać się jedynie osoby fizyczne**.

Osoby zakładające stowarzyszenie zwykłe decydują o jego nazwie i celu działalności, określają siedzibę stowarzyszenia i teren jego działania. Wybierają także swojego przedstawiciela lub zarząd, który będzie uprawniony do reprezentowania członków stowarzyszenia zwykłego wobec urzędu i innych podmiotów. Przedstawiciel (lub zarząd) podlega jednak pewnym ograniczeniom w reprezentowaniu stowarzyszenia zwykłego – w sprawach przekraczających zwykły zarząd, na dokonanie danej czynności zgodę i pełnomocnictwo powinni wyrazić wszyscy członkowie.

Wszystkie zasady obowiązujące w stowarzyszeniu zwykłym członkowie określają w regulaminie działalności, który stanowi najważniejszy dokument stowarzyszenia zwykłego. Stowarzyszenia zwykłe mogą też korzystać z różnych źródeł finansowania (art. 42 ust. 2 i 3). Są to: składki członkowskie, darowizny, spadki, zapisy, dochody z majątku stowarzyszenia, ofiarność publiczna (zbiórki publiczne) oraz dotacje. Mogą również starać się o status organizacji pożytku publicznego.

Stowarzyszenia zwykłe nie może:

- prowadzić odpłatnej działalności pożytku publicznego,
- prowadzić działalności gospodarczej,
- zrzeszać osób prawnych,
- tworzyć oddziałów,
- łączyć się w związki stowarzyszeń.

Stowarzyszenie zwykłe podlega ponadto określonym obowiązkom. Musi mieć numery NIP i REGON oraz musi prowadzić księgowość: pełną lub uproszczoną ewidencję przychodów i kosztów. Stowarzyszenie zwykłe musi składać do urzędu skarbowego deklarację dotyczącą podatku dochodowego od osób prawnych (CIT-8). Ponadto stowarzyszenia zwykłe prowadzące pełną księgowość muszą też sporządzać i składać sprawozdanie finansowe. Decydując się na założenie stowarzyszenia zwykłego należy wziąć pod uwagę, że za zobowiązania (długi) stowarzyszenia zwykłego solidarnie odpowiadają wszyscy członkowie ze swojego majątku osobistego (odpowiedzialność ta powstaje jeśli organizacja

nie ma majątku, z którego można spłacić dług, art. 40 ust. 1b). Nie ma takiej zasady w stowarzyszeniu rejestrowym, gdzie co do zasady długi organizacji są spłacane z majątku organizacji, a nie jej członków.

Stowarzyszenie „rejestrowe”

Stowarzyszenie zarejestrowane w rejestrze stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji oraz publicznych zakładów opieki zdrowotnej Krajowego Rejestru Sądowego (KRS) to jedna z najczęstszych form prowadzenia działalności społecznej w Polsce. Stowarzyszenie ma osobowość prawną, jest reprezentowane przez zarząd.

O tym, jaką formę stowarzyszenia wybrać – decydują założyciele stowarzyszenia, biorąc pod uwagę przede wszystkim to, czym i jak chcą się zajmować. Być może w naszym przypadku warto pomyśleć właśnie o zarejestrowaniu stowarzyszenia w Krajowym Rejestrze Sądowym.

Stowarzyszenie zarejestrowane w KRS powołuje **co najmniej 7 osób**, które uchwalają statut stowarzyszenia i wybierają zarząd.

Osoby planujące założenie stowarzyszenia przygotowują statut, a następnie organizują i przeprowadzają zebranie założycielskie. Podczas takiego zebrania podejmują decyzję o założeniu stowarzyszenia, przyjmują statut i wybierają władze. Stowarzyszenie musi posiadać zarząd i organ kontroli wewnętrznej (zazwyczaj nazywany komisją rewizyjną).

Po zebraniu trzeba przygotować cały wniosek rejestracyjny, który zarząd składa w Krajowym Rejestrze Sądowym (KRS). Wniosek o rejestrację w KRS, jeśli nie budzi wątpliwości powinien być rozpatrzony w ciągu 7 dni, ale praktyka pokazuje, że najczęściej trwa to znacznie dłużej.

Wraz z rejestracją w KRS stowarzyszenie uzyskuje nr NIP i REGON. Po zarejestrowaniu należy jeszcze złożyć w urzędzie skarbowym tzw. zgłoszenie identyfikacyjne na formularzu NIP-8. Zdecydowana większość stowarzyszeń będzie też potrzebowała rachunku bankowego, który prędzej czy później też zazwyczaj należy założyć (dane dotyczące rachunku bankowego również podaje się w formularzy NIP-8).

Stowarzyszenie rejestrowane w KRS ma dużo więcej różnych możliwości niż stowarzyszenie zwykłe. Może prowadzić bardzo szeroką działalność statutową (czyli działalność społeczną sformułowaną w statucie jako cel działania organizacji), która może być prowadzona w formie nieodpłatnej i odpłatnej działalności pożytku publicznego. Dodatkowo może uruchomić działalność gospodarczą, która służy pozyskiwaniu funduszy na cele statutowe. W praktyce założenie stowarzyszenia, krok po kroku można podzielić na:

1. Spotkanie co najmniej 7 osób (to przyszli członkowie stowarzyszenia) wokół wspólnego pomysłu.
2. Projekt statutu – zazwyczaj pisze go tzw. grupa robocza najbardziej zaangażowanych osób.
3. Zebranie założycielskie, na którym zostaje powołane stowarzyszenie i przyjęty jego statut, następuje też wybór władz.
4. Przygotowanie dokumentów potrzebnych do rejestracji w KRS.
5. Złożenie dokumentów do Krajowego Rejestru Sądowego.

Stowarzyszenie rejestrowe może prowadzić działalność akcyjną, opierając się na pracy społecznej członków i wolontariuszy, ale może też być stale działającą organizacją, mającą biuro i zespół pracowników.

Poważnym atutem stowarzyszenia rejestrowego jest szeroki wachlarz możliwości pozyskiwania funduszy na działalność. Oprócz już wspomnianej działalności zarobkowej (odpłatnej działalności pożytku publicznego i działalności gospodarczej), może ono przyjmować darowizny, ubiegać się o dotacje od administracji publicznej, organizować zbiórki publiczne, przyjmować spadki czy 1,5%.

Oczywiście stowarzyszenie rejestrowe podlega wielu różnym obowiązkom, w tym sprawozdawczym, tak jak każdy inny podmiot prawny. Stowarzyszenie rejestrowe posiada osobowość prawną, co m.in. oznacza ograniczenie odpowiedzialności członków za zobowiązania stowarzyszenia.

Fundacje i stowarzyszenia - różnice.

Najważniejszym aktem prawnym regulującym działanie stowarzyszenia jest ustawa - Prawo o stowarzyszeniach. Stowarzyszenie umożliwia realizację prawa do zrzeszania się i gwarantuje równe „bez względu na przekonania, prawo czynnego uczestniczenia w życiu publicznym i wyrażania zróżnicowanych poglądów oraz realizacji indywidualnych zainteresowań” (preambuła ustawy - Prawo o stowarzyszeniach).

Stowarzyszenie, podobnie jak fundacja, jest organizacją pozarządową zgodnie z definicją zawartą w art. 3 ust. 2 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Jako organizacja pozarządowa podlega regulacjom ustawy o działalności pożytku, co w praktyce oznacza, np. możliwość ubiegania się o status OPP czy korzystania z dotacji od administracji publicznej.

Motorem działania stowarzyszenia są ludzie (członkowie). Często jest to grupa przyjaciół, którzy postanowili „coś” razem zrobić (np. zorganizować konkurs recytatorski) bądź też osoby, którym „coś” przeszkadza i chcą to zmienić (np. wesprzeć osoby niepełnosprawne czy pomóc bezdomnym zwierzętom z okolic).

Żeby założyć stowarzyszenie „rejestrowe” trzeba zebrać co najmniej 7 osób - do założenia stowarzyszenia zwykłego wystarczą 3 osoby. Czasem są to osoby, które na początku prowadziły działalność społeczną jako grupa nieformalna. Np. może to być kilku miłośników filmu animowanego, którzy organizują mały otwarty pokaz filmów animowanych. Okazuje się on sukcesem i powstaje pomysł, aby rozwinąć tę działalność, zwłaszcza, że na pokazie pojawili się inni entuzjaści tej dziedziny. Od takiego pomysłu już tylko krok do sformalizowania tej działalności; łatwiej jest prowadzić pewne działania, np. zbierać pieniądze na zorganizowanie kolejnego przeglądu filmów, jako stowarzyszenie zarejestrowane w KRS. Może też okazać się, że w tym momencie wystarczy nam tylko zgłoszenie swojej działalności do starosty - powstanie stowarzyszenie zwykłe.

Fundację zakłada fundator (lub fundatorzy), niezbędnym elementem do jej założenia jest majątek, a kto ma najwyższą władzę w fundacji – o tym stanowi jej statut.

Jeśli masz przyjaciół – załóż stowarzyszenie. Jeśli masz pieniądze – załóż fundację. To hasło, które dobrze oddaje różnicę pomiędzy tymi formami.

Fundacje i stowarzyszenia – porównanie.

Założyciele i członkowie

Stowarzyszenie zarejestrowane:

- min. 7 założycieli (osoby fizyczne),
- obywatele polscy (cudzoziemcy na wyjątkowych zasadach),
- osoby mające pełną zdolność do czynności prawnych,
- osoba prawna – jedynie jako członek wspierający, nie ma prawa głosu na posiedzeniach organów stowarzyszenia.

Fundacja:

- fundator/założyciel – jeden lub wielu (osoby prawne lub fizyczne),
- nie ma znaczenia obywatelstwo oraz miejsce zamieszkania,
- nie występuje pojęcie „członkostwa”.

Władze

Stowarzyszenie rejestrowe:

- walne zebranie członków
- komisja rewizyjna
- zarząd

Fundacja:

- zarząd
- organ kontroli wewnętrznej (rada fundacji, rada nadzorcza, komisja rewizyjna) – nieobowiązkowo

Majątek i źródła finansowania

Stowarzyszenie rejestrowe:

Na etapie tworzenia nie jest potrzebny majątek (to ludzie stanowią „kapitał”).

Źródła finansowania:

- administracja centralna i samorządowa (np. dotacje),
- organizacje grantodawcze,
- osoby fizyczne i prawne (np. darowizny, zbiórki publiczne),
- własna działalność zarobkowa (odpłatna działalność pożytku publicznego, działalność gospodarcza),
- składki członkowskie.

Fundacja:

Podstawą działania fundacji jest majątek, w który fundację wyposaża fundator – tzw. fundusz założycielski ustanowiony przez fundatora, mogą to być zarówno pieniądze jak i ruchomości oraz nieruchomości.

Odrębny fundusz w wysokości min. 1000 zł przeznacza się na działalność gospodarczą.

Źródła finansowania:

- administracja centralna i samorządowa (np. dotacje),
- organizacje grantodawcze,
- osoby fizyczne i prawne (np. darowizny, zbiórki publiczne),
- własna działalność zarobkowa (odpłatna działalność pożytku publicznego, działalność gospodarcza).

Skąd fundacje i stowarzyszenia mogą brać pieniądze na swoje działania?

Składki (w stowarzyszeniach)

Stowarzyszenie mogą częściowo oprzeć swoje finanse na składkach członkowskich – obowiązkowych wpłatach członków stowarzyszenia. Zbieranie składek jest obowiązkiem stowarzyszeń, choć prawo nie przewiduje sankcji wobec tych, które tego nie robią. Informacje o sposobie uzyskiwania składek członkowskich (czyli o tym kto ustala, zmienia ich wysokość, kto je zbiera itp.) muszą być umieszczone w statucie stowarzyszenia.

Pieniądze pochodzące ze składek mogą być przeznaczone na dowolne cele statutowe. Nie odprowadza się od nich podatku dochodowego.

Dotacje

Dotacje to środki finansowe przekazywane organizacji na realizację konkretnego projektu. Dotacje mogą pochodzić:

- ze środków prywatnych (przysznawane przez fundacje grantodawcze, firmy lub osoby prywatne) lub
- ze środków publicznych (przysznawane przez administracje rządową lub samorządową). Dotacje ze środków publicznych są regulowane w prawie: przede wszystkim w ustawie o finansach publicznych i w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

Darowizny i dary rzeczowe

Każde stowarzyszenie lub fundacja (a także m.in. tzw. organizacje kościelne) mogą otrzymywać darowizny na swoje działania statutowe – w formie gotówki lub jakichś rzeczy – od firm, osób prywatnych lub innych organizacji. Darowizna zakłada, że darczyńca przekazuje coś, co do niego należy i w zamian za swój dar nic nie otrzymuje od organizacji.

Organizacja nie płaci podatku dochodowego od osób prawnych, jeśli otrzymana przez nią darowizna zostanie przekazana na jej cele statutowe, które zawierają się w katalogu celów zwolnionych z podatku dochodowego od osób prawnych (art. 17 ustawy o pdop).

Szczególną formą darowizny są rzeczy (żywność, zabawki, sprzęt...), czyli dary rzeczowe. Stowarzyszenia lub fundacje otrzymują je – podpisując umowę z darczyńcą – do swojego użytku lub przekazują je potrzebującym.

Sponsoring

Stowarzyszenia i fundacje mogą otrzymać, zwłaszcza od firm, pieniądze, wsparcie logistyczne, techniczne, doradcze, zobowiązując się do publicznego informowania o tym fakcie, czyli w rezultacie do promowania sponsora. W tym celu podpisywana jest umowa, określająca wzajemne zobowiązania. Sponsoring może zostać uznany za świadczenie usług reklamowych/promocyjnych, co wymaga zarejestrowania przez NGO działalności gospodarczej oraz rodzi konsekwencje podatkowe.

W najbardziej skrótowym ujęciu w przypadku darowizny świadczenie jest jednostronne - ktoś coś komuś daruje i nie żąda nic w zamian. W przypadku sponsoringu za przekazane organizacji środki lub rzeczy sponsor oczekuje czegoś w zamian (i zostaje to określone w umowie).

DEFINICJE

Darowizna to pieniądze lub rzeczy, które należą do nas i które przekazujemy komuś innemu, nie chcąc nic w zamian (definicja intuicyjna). Oficjalna definicja z kodeksu cywilnego (art. 888): darowizna to „forma umowy, w której darczyńca zobowiązuje się do bezpłatnego świadczenia na rzecz obdarowanego, kosztem swego majątku”.

Sponsoring oznacza odpłatne przysporzenie majątkowe, wyrażające się w pieniądzu, rzeczach bądź usługach, dokonywane przez określonego przedsiębiorcę (sponsora) na rzecz wybranej osoby fizycznej, organizacji, instytucji lub innej struktury prawnej (sponsorowanego) w celu wykonania przez nią czynności wskazanych w umowie sponsoringu,

a zmierzających do utrwalenia lub spotęgowania renomy sponsora, do podwyższenia stopnia jego popularności w odnośnym środowisku społecznym oraz do zwiększenia jego zysków.

1,5 procent podatku

Organizacje pozarządowe, które uzyskały status pożytku publicznego, mogą zabiegać, by podatnicy wskazali je jako uprawnione do otrzymania 1,5% procenta podatku dochodowego od osób fizycznych. Prawo do otrzymywania 1,5% mają te organizacje OPP, które znajdują się na liście uprawnionych, publikowanej co roku przez Narodowy Instytut Wolności. Prawo to mogą utracić organizacje, które np. nie złożyły obowiązkowego sprawozdania OPP, informującego na co przeznaczyły zebrane pieniądze w minionym roku.

1,5% nie jest darowizną ani ulgą.

- Można powiedzieć, że ze społecznego punktu widzenia możliwość przekazywania 1,5% podatku organizacjom OPP jest przejawem demokracji bezpośredniej. Dzięki niemu każdy polski podatnik może samodzielnie zdecydować, do kogo trafi część podatku dochodowego, który powinien zapłacić państwu. Korzystając z tej możliwości, "wspomagamy" ministra finansów w dystrybucji środków publicznych. Jeśli nie zdecydujemy się na przekazanie 1,5% organizacji pożytku publicznego, podatek za dany rok trafi do „wspólnego worka”, którego przeznaczeniu decyduje rząd i sejm.
- Z prawnopodatkowego punktu widzenia 1,5% to pieniądze należne państwu, które i tak podatnik musi "oddać". Przekazując 1,5% podatku dochodowego, nie dysponujemy zatem własnymi pieniędzmi, a tylko korzystamy z "uprzejmości" państwa, które pozwala podatnikom samodzielnie zdecydować, gdzie trafią państwowe pieniądze. Nie jest to więc darowizna, którą wyklada się dobrowolnie z własnej kieszeni.

Działalność odpłatna

Odpłatną działalność pożytku publicznego może prowadzić każda organizacja pozarządowa, nie tylko ta, która uzyskała status organizacji pożytku publicznego.

Działalność odpłatna podlega różnym ograniczeniom i jest czymś innym niż działalność gospodarcza. Ograniczenia te to, w dużym uproszczeniu, wymóg nieosiągania zysku (czyli to, by przychody ze sprzedaży były równe kosztom) oraz nieprzekraczanie limitu wynagrodzeń.

Prowadzenie działalności odpłatnej nie uniemożliwia organizacjom pozarządowym starania się o dotacje. Przychody pochodzące z działań odpłatnych mogą być nawet „użyte” jako wkład własny, np. pieniądze ze sprzedaży biletów na koncert, który jest robiony w ramach jakiegoś dotowanego projektu, mogą częściowo pokryć koszty jego organizacji.

Działalność gospodarcza

Stowarzyszenia i fundacje mają prawo do prowadzenia działalności gospodarczej – czyli do sprzedawania swych usług i produktów z zyskiem. Może być to sposób na pozyskiwanie pieniędzy na działania statutowe i uniezależnienie się od dotacji czy darowizn.

Dla organizacji pozarządowych działalność gospodarcza jest jedynie narzędziem pozyskiwania funduszy na działania statutowe. Organizacje muszą wyważyć proporcje między zadaniami ekonomicznymi a celami statutowymi.

Organizacja, która zdecyduje się na prowadzenie działalności gospodarczej, musi zarejestrować się w Rejestrze Przedsiębiorców w KRS.

Księgowość

Co do zasady stowarzyszenia i fundacje mają obowiązek prowadzenia ksiąg rachunkowych. Obie formy obowiązują rachunkowe wyodrębnienie działalności nieodpłatnej i odpłatnej pożytku publicznego oraz działalności gospodarczej. W niektórych sytuacjach zarówno stowarzyszenia jak i fundacje mogą wybrać prowadzenie uproszczonej ewidencji przychodów i kosztów.

Podatki, ulgi i zwolnienia

Zarówno stowarzyszenia, jak i fundacje mają obowiązek płacenia podatku dochodowego od osób prawnych.

Mają też możliwość korzystania ze zwolnienia w przypadku realizacji celów, wymienionych w ustawie o podatku dochodowym od osób prawnych.

Sprawozdawczość, kontrola

Stowarzyszenie:

- organem kontroli zewnętrznej i nadzoru jest starosta powiatu, na terenie którego mieści się siedziba stowarzyszenia,
- brak corocznych obowiązków sprawozdawczych z prowadzonej działalności statutowej (sprawozdanie merytoryczne),
- coroczny obowiązek składania CIT-8 do urzędu skarbowego,
- coroczny obowiązek składania sprawozdania finansowego – dla stowarzyszeń, które nie prowadzą uproszczonej ewidencji przychodów i kosztów (tylko tzw. pełną księgowość).

Fundacja:

- organem kontroli zewnętrznej i nadzoru są: minister właściwy dla danej fundacji (wskazany w statucie przez fundatora - zwykle skojarzony z planowanymi obszarami działań fundacji) i starosta powiatu, na terenie którego mieści się siedziba fundacji,
- coroczny obowiązek sprawozdawczy z prowadzonej działalności wobec ministra wskazanego przez fundatora jako organ nadzoru (sprawozdanie merytoryczne),
- coroczny obowiązek składania CIT-8 do urzędu skarbowego,
- coroczny obowiązek składania sprawozdania finansowego – dla fundacji, które nie prowadzą uproszczonej ewidencji przychodów i kosztów.

Fundacja

Fundację ustanawia fundator (lub fundatorzy), wyposażając ją w majątek niezbędny do działania. Zgodnie z przepisami fundacja jest powoływana do realizacji celów społecznie lub gospodarczo użytecznych.

Pierwszym formalnym krokiem jest złożenie przez fundatora oświadczenia woli o ustanowieniu fundacji. Takie oświadczenie musi być złożone w akcie notarialnym (przed notariuszem) lub w testamencie. Jednak fundacja uzyskuje osobowość prawną i możliwość działania dopiero po zarejestrowaniu w Krajowym Rejestrze Sądowym (KRS).

Istotą fundacji jest istnienie majątku przeznaczonego przez fundatora na publicznie użyteczny cel. Opiekę nad majątkiem oraz odpowiedzialność za realizację celów przejmuje zarząd - po zarejestrowaniu fundacji w KRS.

Najważniejszym aktem prawnym regulującym działanie fundacji jest Ustawa o fundacjach. Ustawa ta zawiera stosunkowo niewiele zapisów i daje bardzo dużą swobodę w zakresie

konstruowania statutu, czyli dokumentu w oparciu o który fundacja działa. To w statucie są opisane najważniejsze informacje o fundacji – m.in. o tym jakie fundacja ma organy władzy, ile osób musi być w tych organach, jak wygląda kwestia sprawowania władzy i podejmowania decyzji, kto dokonuje wyboru osób zasiadających we władzach fundacji. Co do zasady statut jest ustanawiany przez fundatora, co daje fundatorowi bardzo duży wpływ na to jak fundacja będzie funkcjonować.

Fundacja jest organizacją pozarządową, zgodnie z definicją zawartą w art. 3 ust. 2 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie - co oznacza m.in, że może uzyskać status organizacji pożytku publicznego (OPP) i otrzymywać dotacje. Ma charakter niedochodowy - jej majątek jest przeznaczany wyłącznie do realizacji celów, dla których fundacja została ustanowiona, a nie podlega podziałowi między członków władz czy fundatora.

Ustawa o fundacjach wskazuje, że fundacja musi mieć zarząd. Nie ma obowiązku posiadania innych organów władz, ale może je mieć. O tym ile osób będzie w zarządzie i kto je wybiera decydują zapisy statutu. Fundacja nie ma członków. Co do zasady najwyższą władzę w fundacji ma zarząd, ale statut danej fundacji może też przewidzieć inne organy, które mają wpływ na działanie zarządu.

Co to jest status organizacji pożytku publicznego? Kto może go uzyskać?

Organizacja pozarządowa może ubiegać się o status organizacji pożytku publicznego (OPP) jeśli spełnia określone warunki. Warunki uzyskania statusu pożytku publicznego opisuje ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

Organizacje pozarządowe, które posiadają osobowość prawną, od 2004 r. mogą, niezależnie od swojej formy prawnej jaką jest np. bycie fundacją, stowarzyszeniem, klubem sportowym, starać się o uzyskanie dodatkowego statusu – **statusu organizacji pożytku publicznego**. Organizacje, które go uzyskały nazywamy organizacjami pożytku publicznego (w skrócie OPP).

Status OPP oznacza stan prawny organizacji (fundacji, stowarzyszenia, klubu sportowego itp.) która:

- spełnia wszystkie wymogi ustawy, aby zostać organizacją pożytku publicznego oraz
- uzyskała potwierdzenie tego faktu w Krajowym Rejestrze Sądowym (KRS).

Status OPP uzyskuje się na wniosek. Oznacza to, że organizacja pozarządowa zainteresowana uzyskaniem statusu musi wystąpić do KRS o jego nadanie. Sąd sprawdza, czy zostały spełnione wszystkie warunki stawiane przez ustawę, aby organizacja mogła uzyskać status OPP. Potwierdzeniem nabycia statusu OPP jest odpowiedni wpis do KRS (na wyciągu

z KRS, w polu „status opp” jest wpisane słowo „TAK”).

Bycie organizacją pożytku publicznego, czyli posiadanie statusu OPP, wiąże się z pewnymi przywilejami (np. z możliwością otrzymywania 1,5% podatku od osób fizycznych), ale też z obowiązkami (np. konieczność wprowadzenia wewnątrz organizacji bardziej wymagających mechanizmów samokontroli, przejrzystość działań i finansów).

Co to jest działalność pożytku publicznego?

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie definiuje działalność pożytku publicznego jako "działalność społecznie użyteczną, prowadzoną przez organizacje pozarządowe w sferze zadań publicznych określonych w ustawie".

Działalność pożytku publicznego jest więc aktywnością prowadzoną przez organizacje pozarządowe dla dobra społecznego w obszarach opisanych w ustawie jako sfera zadań publicznych (np. podtrzymywanie tradycji narodowej, upowszechnianie i ochrona praw kobiet, ochrona i promocja zdrowia i wiele innych). Rodzaj prowadzonej działalności opisany jest w statucie organizacji, dlatego też mówimy o statutowej działalności pożytku publicznego.

Statutowa działalność pożytku publicznego, może być prowadzona jako działalność nieodpłatna lub odpłatna. Oznacza to, że organizacje, wykonując zadania statutowe, mogą oferować swoje usługi za darmo, ale mogą też pobierać za nie opłaty (bez konieczności rejestrowania działalności gospodarczej).

Oprócz organizacji pozarządowych działalność pożytku publicznego mogą prowadzić także:

1. organizacje kościelne i kościelne jednostki organizacyjne,
2. stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego,
3. spółdzielnie socjalne,
4. spółki akcyjne i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz kluby sportowe będące spółkami.

Co to znaczy, że organizacja pozarządowa działa w sferze pożytku publicznego?

Organizacja pozarządowa działa w sferze pożytku publicznego, jeśli zadania, których się podejmuje, aby realizować swoje cele statutowe, należą do któregośkolwiek z poniżej podanych obszarów. Przy czym, statutowe działania prowadzone przez organizację nie muszą zawierać się we wszystkich wymienionych dziedzinach - wystarczy, że dotyczą jednej. Przykładowo, organizacja pozarządowa za cel postawiła sobie pomoc osobom niepełnosprawnym i zadania, jakie w związku z tym wykonuje to organizowanie czasu wolnego osobom niepełnosprawnym, prowadzenie zajęć rehabilitacyjnych, prowadzenie kursów zawodowych. Realizuje ona zadania z obszaru "działania na rzecz osób niepełnosprawnych" i w tym zakresie działa w sferze pożytku publicznego.

Sfera pożytku publicznego jest sferą zadań publicznych realizowanych w zakresie (art. 4):

- 1) pomocy społecznej, w tym pomocy rodzinom i osobom w trudnej sytuacji życiowej oraz wyrównywania szans tych rodzin i osób;
 - 1a) wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej;
 - 1b) udzielania nieodpłatnej pomocy prawnej oraz zwiększania świadomości prawnej społeczeństwa;
- 2) działalności na rzecz integracji i reintegracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym;
- 3) działalności charytatywnej;
- 4) podtrzymywania i upowszechniania tradycji narodowej, pielęgnowania polskości oraz rozwoju świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej;
- 5) działalności na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego;
 - 5a) działalności na rzecz integracji cudzoziemców;
- 6) ochrony i promocji zdrowia, w tym działalności leczniczej w rozumieniu ustawy z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej (Dz.U. z 2018 r. poz. 160 i 138);
- 7) działalności na rzecz osób niepełnosprawnych;
- 8) promocji zatrudnienia i aktywizacji zawodowej osób pozostających bez pracy i zagrożonych zwolnieniem z pracy;
- 9) działalności na rzecz równych praw kobiet i mężczyzn;

- 10) działalności na rzecz osób w wieku emerytalnym;
- 11) działalności wspomagającej rozwój gospodarczy, w tym rozwój przedsiębiorczości;
- 12) działalności wspomagającej rozwój techniki, wynalazczości i innowacyjności oraz rozpowszechnianie i wdrażanie nowych rozwiązań technicznych w praktyce gospodarczej;
- 13) działalności wspomagającej rozwój wspólnot i społeczności lokalnych;
- 14) nauki, szkolnictwa wyższego, edukacji, oświaty i wychowania;
- 15) działalności na rzecz dzieci i młodzieży, w tym wypoczynku dzieci i młodzieży;
- 16) kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego;
- 17) wspierania i upowszechniania kultury fizycznej;
- 18) ekologii i ochrony zwierząt oraz ochrony dziedzictwa przyrodniczego;
- 19) turystyki i krajoznawstwa;
- 20) porządku i bezpieczeństwa publicznego;
- 21) obronności państwa i działalności Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej;
- 22) upowszechniania i ochrony wolności i praw człowieka oraz swobód obywatelskich, a także działań wspomagających rozwój demokracji;
- 22a) udzielania nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego;
- 23) ratownictwa i ochrony ludności;
- 24) pomocy ofiarom katastrof, klęsk żywiołowych, konfliktów zbrojnych i wojen w kraju i za granicą;
- 25) upowszechniania i ochrony praw konsumentów;
- 26) działalności na rzecz integracji europejskiej oraz rozwijania kontaktów i współpracy między społeczeństwami;
- 27) promocji i organizacji wolontariatu;
- 28) pomocy Polonii i Polakom za granicą;
- 29) działalności na rzecz kombatantów i osób represjonowanych;
- 29a) działalności na rzecz weteranów i weteranów poszkodowanych w rozumieniu ustawy z dnia 19 sierpnia 2011 r. o weteranach działań poza granicami państwa (Dz.U. poz. 1203, z 2017 r. poz. 60 oraz z 2018 r. poz. 138);
- 30) promocji Rzeczypospolitej Polskiej za granicą;
- 31) działalności na rzecz rodziny, macierzyństwa, rodzicielstwa, upowszechniania i ochrony praw dziecka;
- 32) przeciwdziałania uzależnieniom i patologiom społecznym;
- 32a) rewitalizacji;
- 33) działalności na rzecz organizacji pozarządowych oraz podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3, w zakresie określonym w pkt 1-32a.

Czy wpis organizacji do KRS oznacza, że jest się organizacją pożytku publicznego? Kto przyznaje status OPP?

Większość organizacji działających w Polsce prowadzi działania, które nazwalibyśmy działalnością pożytku publicznego (działają na rzecz nauki, edukacji, oświaty i wychowania, ekologii, ochrony zdrowia, pomocy osobom niepełnosprawnym itd.). Organizacje te nie stają się jednak automatycznie organizacjami pożytku publicznego. Nie wystarczy podejmować się zadań ważnych, potrzebnych z punktu widzenia ogółu, czy jakiejś grupy będącej, na tle społeczeństwa, np. w trudnej sytuacji życiowej lub materialnej. Prowadzenie takiej działalności to tylko jeden z warunków, który trzeba spełniać, aby móc stać się organizacją pożytku publicznego, czyli oficjalnie uzyskać taki status.

Organizacja pozarządowa, która chciałaby uzyskać status organizacji pożytku publicznego, musi wystąpić o jego nadanie do sądu.

Kto może ubiegać się o status OPP?

O status organizacji pożytku publicznego mogą ubiegać się:

1. organizacje pozarządowe;
2. osoby prawne i jednostki organizacyjne kościoła katolickiego, innych kościołów i związków wyznaniowych, jeżeli ich cele statutowe obejmują prowadzenie działalności pożytku publicznego, np. archidiecezje, parafie, Caritas diecezji (podmioty te muszą działać na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania);
3. spółki akcyjne i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz kluby sportowe będące spółkami, które:
 - nie działają w celu osiągnięcia zysku
 - przeznaczają całość dochodu na realizację celów statutowych
 - nie przeznaczają zysku do podziału między swoich członków, udziałowców, akcjonariuszy i pracowników.

Pierwszym i podstawowym warunkiem, który musi spełnić podmiot ubiegający się o status organizacji pożytku publicznego, jest stwierdzenie, że odpowiada on definicji organizacji pozarządowej, ponieważ wyłącznie organizacje pozarządowe oraz podmioty zrównane z organizacjami mogą ubiegać się o status organizacji pożytku publicznego. Definicja organizacji pozarządowej sformułowana w ustawie jest szeroka. Za organizacje pozarządowe uznaje się (art. 3 ust. 2):

1. niebędące jednostkami sektora finansów publicznych, w rozumieniu ustawy o finansach publicznych
2. niedziałające w celu osiągnięcia zysku

– osoby prawne lub jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, w tym fundacje i stowarzyszenia, z zastrzeżeniem ust. 4.

Kto nie może ubiegać się o status OPP?

O status OPP nie mogą ubiegać się przede wszystkim podmioty, które należą do sektora finansów publicznych (np. państwowe szkoły wyższe, jednostki badawczo-rozwojowe, samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej) oraz takie, które działają w celu osiągnięcia zysku.

Spośród organizacji pozarządowych o status OPP nie mogą ubiegać się:

- partie polityczne;
- związki zawodowe i organizacje pracodawców;
- samorządy zawodowe;
- fundacje utworzone przez partie polityczne;

a także niebędące organizacjami pozarządowymi:

- spółdzielnie socjalne.

Czy nowo powstała organizacja pozarządowa może uzyskać status OPP?

Zgodnie z ustawą o działalności pożytku publicznego i wolontariacie status OPP może uzyskać organizacja **działająca** w sferze pożytku publicznego **nieprzerwanie co najmniej przez 2 lata** oraz spełniająca warunki określone w ustawie.

Jakie warunki musimy spełnić, aby otrzymać status OPP?

Organizacją pożytku publicznego może zostać podmiot, który prowadzi działalność pożytku publicznego **nieprzerwanie co najmniej przez 2 lata** oraz spełnia **łącznie** następujące warunki:

1. Adresuje swoją działalność statutową do ogółu społeczności lub określonej grupy, pod warunkiem, że grupa ta jest wyodrębniona ze względu na szczególnie trudną sytuację życiową lub materialną w stosunku do społeczeństwa. Przez działanie na rzecz ogółu społeczności należy rozumieć takie działanie organizacji, które jest skierowane do pewnego szerokiego kręgu odbiorców, wyodrębnionego ze względu na różne kryteria, jakie jak, np. kryterium terytorialne - społeczność danego osiedla, wsi lub miejscowości, czy też kryterium środowiska - społeczność szkolna, akademicka, religijna, kryterium etniczne - społeczność Romów w Polsce. Omawiany warunek zostanie spełniony również wtedy, gdy organizacja nie ogranicza w żaden sposób zakresu swojego działania do określonej społeczności i działa na rzecz całego społeczeństwa (np. celem działania organizacji jest wspieranie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, działanie na rzecz porządku i bezpieczeństwa). Znowelizowana ustawa wprowadziła także warunek dotyczący stowarzyszeń – jeśli chcą uzyskać status organizacji pożytku publicznego ich działalność statutowa nie może się ograniczać tylko do działalności na rzecz własnych członków.

2. Organizacja pozarządowa może prowadzić działalność gospodarczą wyłącznie jako dodatkową w stosunku do działalności pożytku publicznego.

3. Cały dochód organizacji (nadwyżka przychodów nad kosztami) przeznaczany jest na działalność pożytku publicznego.

4. Organizacja pozarządowa ma statutowy kolegialny organ kontroli lub nadzoru, odrębny od organu zarządzającego i niepodlegający mu w zakresie wykonywania kontroli wewnętrznej lub nadzoru, przy czym członkowie organu kontroli i nadzoru:

- nie mogą być członkami organu zarządzającego ani pozostawać z nimi w związku małżeńskim, we wspólnym pożyciu, w stosunku pokrewieństwa, powinowactwa lub podległości służbowej (czyli np. członek komisji rewizyjnej nie może być podwładnym członka zarządu, ale już zależność odwrotna jest możliwa);
- nie byli skazani prawomocnym wyrokiem za przestępstwo umyślne ścigane z oskarżenia publicznego lub przestępstwo skarbowe;
- mogą otrzymywać z tytułu pełnienia funkcji w takim organie zwrot uzasadnionych kosztów lub wynagrodzenie w wysokości nie wyższej niż przeciętne miesięczne wynagrodzenie w sektorze przedsiębiorstw ogłoszone przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego za rok poprzedni)
- **Uwaga!** W stowarzyszeniach członkowie organu nadzoru wewnętrznego (komisji rewizyjnej) **nie mogą** pobierać wynagrodzenia z tytułu pełnienia funkcji jako, że zgodnie z ustawą Prawo o stowarzyszeniach członkowie pełnią swoje funkcje społecznie. Zatem w statucie stowarzyszenia nie umieszcza się takiego zapisu.

5. Członkowie organu zarządzającego nie byli skazani prawomocnym wyrokiem za przestępstwo umyślne ścigane z oskarżenia publicznego lub przestępstwo skarbowe.

6. Statut organizacji pozarządowej (lub inne akty wewnętrzne np. jeśli organizacja ubiegająca się o status OPP nie działa na podstawie statutu, ale innych dokumentów) musi zabraniać:

- udzielania pożyczek lub zabezpieczania zobowiązań majątkiem organizacji w stosunku do jej członków, członków organów lub pracowników oraz osób, z którymi członkowie, członkowie organów oraz pracownicy organizacji pozostają w związku małżeńskim, we wspólnym pożyciu albo w stosunku pokrewieństwa lub powinowactwa w linii prostej, pokrewieństwa lub powinowactwa w linii bocznej do drugiego stopnia albo są związani z tytułu przysposobienia, opieki lub kurateli, zwanych dalej „osobami bliskimi”,
 - przekazywania ich majątku na rzecz ich członków, członków organów lub pracowników oraz ich osób bliskich, na zasadach innych niż w stosunku do osób trzecich, w szczególności jeżeli przekazanie to następuje bezpłatnie lub na preferencyjnych warunkach;
 - wykorzystywania majątku na rzecz członków, członków organów lub pracowników oraz ich osób bliskich na zasadach innych niż w stosunku do osób trzecich chyba, że to wykorzystanie bezpośrednio wynika z celu statutowego;
 - zakupu towarów lub usług od podmiotów, w których uczestniczą członkowie organizacji, członkowie jej organów lub pracownicy oraz ich osób bliskich, na zasadach innych niż w stosunku do osób trzecich lub po cenach wyższych niż rynkowe.
6. Dodatkowo warto wspomnieć, że jeśli organizacja pozarządowa starająca się o status organizacji pożytku publicznego ma zamiar prowadzić albo prowadzi zarówno nieodpłatną jak i odpłatną działalność pożytku publicznego to informację o przedmiotach tej działalności powinna umieścić w statucie. Warunek ten nie wynika wprost z samej ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie ale również z Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 2000 r. w sprawie określenia wzorów urzędowych formularzy wniosków o wpis do Krajowego Rejestru Sądowego oraz sposobu i miejsca ich udostępniania, zgodnie z którym w rozporządzeniu zostały określone urzędowe wzory formularzy wniosków o wpis i zmianę danych w KRS. Rodzaj działalności pożytku publicznego zgłasza się na formularzu KRS-W-OPP, w którym obowiązuje podział na działalność nieodpłatną i odpłatną pożytku publicznego.

Czy fundacja ubiegająca się o status OPP musi mieć organ kontroli?

Przepisy pozwalają na powoływanie fundacji, których jedynym statutowym organem jest zarząd. Nie wymaga się od fundacji, aby posiadały statutowy organ kontroli wewnętrznej lub nadzoru. Fundacje pragnące uzyskać status OPP, muszą jednak spełniać wymogi ustawy o działalności pożytku publicznego, a zgodnie z nią, organizacje pożytku publicznego muszą posiadać statutowy kolegialny organ kontroli lub nadzoru, którego członkowie podlegają pewnym ograniczeniom (art. 20 ust. 1 pkt. 4)

W praktyce w statutach wielu fundacji były powoływane obok zarządu dodatkowe organy. Nie zawsze miały one kompetencje kontrolno-nadzorcze, a już zupełnie sporadycznie statut zawierał jakiegokolwiek ograniczenia odnośnie osób w nich zasiadających.

Fundacje, które zamierzają wystąpić do sądu z wnioskiem o nadane statusu OPP powinny dopilnować, aby ich statuty dostosowane były do wymogów ustawy, a więc aby zawierały zapisy o konieczności powołania statutowego organu kontroli wewnętrznej, którego członkowie:

- nie są członkami organu zarządzającego ani pozostają z nimi w związku małżeńskim, we wspólnym pożyciu, w stosunku pokrewieństwa, powinowactwa lub podległości służbowej;
- mogą otrzymywać z tytułu pełnienia funkcji w takim organie zwrot uzasadnionych kosztów lub wynagrodzenie w wysokości nie wyższej niż przeciętne miesięczne wynagrodzenie w sektorze przedsiębiorstw ogłoszone przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego za rok poprzedni).

Co daje organizacji pozarządowej statusu OPP?

Z chwilą uzyskania statusu OPP, organizacji pozarządowej przysługują określone przywileje:

1. prawo do otrzymywania **1,5%** podatku od osób fizycznych,
2. prawo do nieodpłatnego informowania przez radio i telewizję publiczną o działalności organizacji,
3. możliwość korzystania z pomocy poborowych, skierowanych do odbycia służby zastępczej,
4. możliwość użytkowania nieruchomości należących do Skarbu Państwa lub samorządu terytorialnego na preferencyjnych warunkach,
5. możliwość zwolnienia z podatku VAT,
6. zwolnienie od:
 - podatku dochodowego
 - podatku od nieruchomości
 - opłat skarbowych- opłat sądowych- podatku od czynności cywilnoprawnych

Wymienione przywileje stosuje się wobec organizacji i prowadzonej przez nią działalności pożytku publicznego. Jeśli OPP prowadzi działalność gospodarczą, stosuje się wówczas takie same zasady, jak wobec innych organizacji pozarządowych, nieposiadających statusu OPP.

Czy z posiadaniem statusu OPP wiążą się jakieś obowiązki?

Obowiązki OPP to między innymi:

- sporządzanie i publikacja sprawozdań
- dostarczenie do Urzędu Skarbowego numeru konta na 1,5%
- wydzielenie rachunkowo środków z 1,5%
- informowanie o przeznaczeniu środków z 1,5% na promocję

Na czym polega wolontariat?

Wolontariuszem może zostać niemal każdy – nie musimy mieć jakichś szczególnych zdolności i umiejętności. Najważniejsze są chęci i zaangażowanie, choć czasem odpowiednia wiedza oraz doświadczenie są również potrzebne. Czym właściwie jest wolontariat i kto może zostać wolontariuszem?

Wolontariusz nie pobiera wynagrodzenia za to, co robi. Dobrowolnie angażuje się na rzecz organizacji i innych osób, oferuje im swój wolny czas i umiejętności.

Wolontariusz może wykonywać pracę nie tylko na rzecz organizacji pozarządowych, z wyłączeniem prowadzonej przez nie działalności gospodarczej, ale też może pomóc w codziennych obowiązkach organom administracji publicznej, jednostkom organizacyjnym podległym organom administracji publicznej, a także podmiotom leczniczym. Co więcej, jako wolontariusze w danym stowarzyszeniu mogą też działać jego członkowie.

Prawa i obowiązki wolontariusza

Działalność na rzecz organizacji non-profit uregulowana jest w Ustawie o działalności pożytku publicznego i wolontariacie. Wolontariuszom przysługuje wiele praw, wśród których znajdują się:

- **Prawo do informacji o ryzyku dla zdrowia i bezpieczeństwa**, związanym z pracą wykonywaną jako wolontariusz.
- **Prawo do wykonywania pracy w bezpiecznych i higienicznych warunkach.**
- **Prawo do opieki zdrowotnej, finansowanej ze środków publicznych** – jeśli jesteś wolontariuszem, ale nie jesteś objęty żadnym ubezpieczeniem zdrowotnym, organizacja, z którą współpracujesz może zgłosić cię do ubezpieczenia w Narodowym Funduszu Zdrowia lub opłacać za ciebie składkę zdrowotną.
- **Prawo do zawarcia porozumienia o współpracy** z organizacją lub instytucją, w której jesteś wolontariuszem. W takim porozumieniu powinny się znaleźć zakres obowiązków, czas trwania porozumienia, a także informacja o sposobie i możliwości jego rozwiązania.
- **Jeśli w ramach wolontariatu odbywasz podróże służbowe**, organizacja lub instytucja, z którą współpracujesz powinna pokryć koszty wyjazdów i diet.

Wolontariusz ma również swoje obowiązki, wśród których znajdują się **wykonywanie zadań z należytą starannością, kwalifikacje niezbędne do wykonania danych zadań** oraz **poniesienie odpowiedzialności materialnej za wyrządzone szkody** w organizacji, z którą współpracuje.

Jakie obowiązki ma organizacja (fundacja, stowarzyszenie) wobec swoich wolontariuszy?

Zawarcie porozumienia z wolontariuszem

Przed przystąpieniem do współpracy strony muszą zawrzeć porozumienie o współpracy, które określać będzie warunki, przedmiot i zakres współpracy. W zależności od czasu trwania współpracy taka umowa być ustna lub pisemna.

Poinformowanie o bezpiecznych i higienicznych warunkach wykonywania świadczeń

Organizacja korzystająca z pomocy wolontariusza musi poinformować go o bezpiecznych i higienicznych warunkach wykonywania świadczeń oraz musi zapewnić takie warunki. Często poinformowanie takie utożsamiane jest z koniecznością zapewnienia szkolenia w zakresie BHP. Nic bardziej mylnego. W stosunku do wolontariusza nie ma takiego obowiązku - wolontariusz nie jest pracownikiem.

Aby jednak ustrzec go od niebezpieczeństw związanych z wykonywaną pracą musi on znać zasady postępowania w sytuacjach awaryjnych, np. znać przebieg dróg ewakuacyjnych,

zasady zachowania w trakcie pożaru, właściwego wykonywania powierzonych mu czynności. Taki instruktarz może przeprowadzić w placówce osoba do tego uprawniona, najczęściej dyrektor lub inna przez niego wyznaczona. W zakładach gdzie jest stanowisko inspektora BHP będzie to właśnie osoba pełniąca tę funkcję.

Zapewnienie środków ochrony osobistej

Powierzając wolontariuszowi do wykonania zadanie, należy zaopatrzyć go w odpowiednie środki ochrony osobistej. Np. jeśli wolontariusz będzie pomagał nam w pracach porządkowych w ogrodzie powinien mieć ubiór chroniący go przed ewentualnymi skaleczeniami, jeśli odwiedzał będzie dzieci w szpitalu to powinien mieć fartuch i obuwie ochronne. Od specyfiki pacy zależeć będzie jakie środki ochrony należy zagwarantować wolontariuszowi.

Zaświadczenie

Na życzenie wolontariusza organizacja ma obowiązek wystawić mu zaświadczenie potwierdzające współpracę lub (również na życzenie wolontariusza) przygotować opinię o sposobie wykonywania przez niego zadań. Jest to nic innego jak forma rekomendacji, o którą często proszą wolontariusze.

Czy organizacja musi zawrzeć umowę z wolontariuszem? Kiedy musi być ona pisemna?

Obowiązkiem wynikającym z ustawy jest zawarcie umowy (porozumienia) pomiędzy korzystającym i wolontariuszem. Jest to kontrakt, który reguluje zobowiązania obydwu stron. Porozumienie może być pisemne lub ustne, w zależności od czasu współpracy:

- Jeśli okres współpracy wynosi do 30 dni – umowa może mieć formę ustną.
- Przy okresie współpracy powyżej 30 dni – umowa obligatoryjnie musi mieć charakter pisemny.

Porozumienie, które zawieramy z wolontariuszem musi mieć formę pisemną także wtedy, gdy wolontariusz zażąda sporządzenia pisemnej umowy (art. 44 ust. 2 i 4).

Czy ustawowe 30 dni to okres 30 dni kalendarzowych liczonych od dnia pierwszej aktywności ochotnika czy to 30 jednorazowych dni świadczeń, które po zsumowaniu dadzą okres 30 dni? Należy przyjąć, że jest to okres 30 dni kalendarzowych liczonych od pierwszego dnia, w którym wolontariusz wykonał dla nas świadczenie.

Czy organizacja powinna ubezpieczyć wolontariusza? O jakie rodzaje ubezpieczenia chodzi?

Ubezpieczenie NNW

Ustawa o wolontariacie nakłada na korzystającego (organizację) obowiązek zapewnienia wolontariuszowi ubezpieczenia od następstw nieszczęśliwych wypadków.

Jeżeli czas współpracy jest krótszy niż 30 dni kalendarzowych ubezpieczenie to należy wykupić w dowolnej firmie ubezpieczeniowej. Jeśli czas współpracy jest dłuższy niż 30 dni, wolontariusz jest objęty ubezpieczeniem przez państwo polskie na podstawie znowelizowanej tzw. małej ustawy wypadkowej (ustawa o zaopatrzeniu z tytułu wypadków lub chorób zawodowych powstałych w szczególnych okolicznościach). W takiej sytuacji konieczne jest podpisanie z wolontariuszem porozumienia o współpracy – umowy wolontarystycznej, która jest niejako promesą polisy ubezpieczeniowej.

Nowela ustawy nakazuje także zapewnić ubezpieczenie NNW wolontariuszowi, który na podstawie zawartego porozumienia będzie pracował za granicą, na terenie gdzie trwa konflikt zbrojny, wystąpiła klęska żywiołowa lub katastrofa naturalna.

Jeśli wolontariusz jest wysyłany do pracy za granicą lecz nie będzie pracował w niebezpiecznych wymienionych wyżej warunkach to korzystający ze świadczenia może wykupić wolontariuszowi ubezpieczenie NNW.

W przypadku pracy wolontariusza za granicą nie stosuje się przepisu art. 46 ust. 2 dotyczącego zaopatrzenia wolontariusza z tytułu wypadku przy wykonywanych świadczeniach.

Ubezpieczenie kosztów leczenia

Znowelizowana ustawa zobowiązuje również do zapewnienia wolontariuszowi ubezpieczenia „kosztów leczenia podczas pobytu za granicą, jeżeli kosztów tych nie pokrywa się z innego tytułu, w szczególności na podstawie przepisów o koordynacji, w rozumieniu ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych”, który na podstawie zawartego porozumienia będzie pracował za granicą, na terenie gdzie trwa konflikt zbrojny, wystąpiła klęska żywiołowa lub katastrofa naturalna.

Jeśli wolontariusz jest wysyłany do pracy za granicą lecz nie będzie pracował w niebezpiecznych wymienionych wyżej warunkach to korzystający ze świadczenia może wykupić wolontariuszowi koszty leczenia podczas pobytu za granicą, jeżeli kosztów tych nie pokrywa się z innego tytułu, w szczególności na podstawie przepisów o koordynacji, w rozumieniu ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych”.

Ubezpieczenie OC

Ustawodawca nie wskazuje konieczności wykupienia ubezpieczenia OC na okoliczność współpracy z wolontariuszami. Warto jednak zadbać o takie ubezpieczenie, gdyż chroni ono korzystającego (organizację, placówkę) przed ewentualnymi roszczeniami osób trzecich, w wyniku działań wolontariuszy.

Jakie mogą być koszty związane z wolontariuszami?

Zgodnie z ustawą o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie organizacja może pokrywać następujące koszty wolontariuszy:

- koszty podróży służbowych i diet;
- koszty szkoleń wolontariuszy;
- inne niezbędne koszty związane z wykonaniem świadczeń na rzecz organizacji; ustawa nie precyzuje, jakie;
- koszty ubezpieczeń (NNW i leczenia za granicą)

Organizacja ma obowiązek pokryć **koszty podróży służbowych** i diet (na zasadach określonych w odrębnych przepisach, takich jak dla pracowników).

Chcąc wysłać wolontariusza na szkolenie, które będzie mu pomocne w wykonywaniu świadczeń organizacja zobowiązana jest pokryć koszty podróży i żywienia wolontariusza w czasie odbywania takiej podróży. Dzięki temu wolontariusz nie będzie ponosił kosztów swojej aktywności, a dla wielu z nich jest to bardzo istotny problem. Wysokość diet dla wolontariusza odpowiada wysokości diet przysługujących pracownikom i są one określane przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej.

Organizacja może pokryć **koszty szkoleń** wolontariuszy w zakresie wykonywanych przez nich świadczeń określonych w porozumieniu o współpracy.

Dzięki temu zapisowi organizacja może opłacić wolontariuszowi kursy, szkolenia lub inne formy zajęć, które pomocne mu będą w dalszej jego aktywności jako wolontariusza. Oczywiście zakres szkolenia powinien być spójny z zakresem świadczeń, jakie zostały określone w porozumieniu.

MŁODZIEŻOWE RADY MIEJSKIE/GMINNE

Podstawy prawne

W 2001 roku do ustawy o samorządzie gminnym wprowadzono zapis (Artykuł 5b) o powoływaniu młodzieżowej rady gminy (funkcjonujący na analogicznej zasadzie na poziomie miejskim).

Od 23 czerwca 2021 r. weszła w życie nowelizacja ustaw o samorządzie terytorialnym wprowadzająca przepisy o młodzieżowych radach odpowiednio: gmin, powiatów i województwa. Nowelizacja rozszerza zakres regulacji dotyczących powoływania i funkcjonowania młodzieżowej rady w jednostce samorządu terytorialnego.

Warto zapoznać się z treścią fragmentu ustawy dotyczącego młodzieżowych rad.

Wyciąg z Ustawy o samorządzie gminnym:

1. Gmina podejmuje działania na rzecz wspierania i upowszechniania idei samorządowej wśród mieszkańców gminy, w szczególności wśród młodzieży, angażując ją w sprawy dla niej istotne.
2. Rada gminy może wyrazić zgodę na utworzenie młodzieżowej rady gminy z własnej inicjatywy lub na wniosek:
 - 1) wójta;
 - 2) podmiotów reprezentujących zainteresowane środowiska, w szczególności:
 - a) organizacji pozarządowych lub podmiotów określonych w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2023 r. poz. 571), działających na terenie danej gminy,
 - b) samorządu uczniowskiego lub samorządu studenckiego z terenu danej gminy.
3. Wniosek, o którym mowa w ust. 2, jest rozpatrywany przez radę gminy w terminie nie dłuższym niż 3 miesiące od dnia jego złożenia.
4. W przypadku odrzucenia wniosku złożonego przez podmiot, o którym mowa w ust. 2 pkt 2, kolejny wniosek może być złożony przez ten sam podmiot nie wcześniej niż po upływie 6 miesięcy od dnia odrzucenia poprzedniego wniosku.
5. Młodzieżowa rada gminy ma charakter konsultacyjny, doradczy i inicjatywny.
6. Młodzieżowa rada gminy może zgłosić do uprawnionych podmiotów wnioski o podjęcie inicjatywy uchwałodawczej. Tryb zgłaszania wniosku o podjęcie inicjatywy uchwałodawczej określa statut gminy lub odrębna uchwała rady gminy.
7. W sprawach dotyczących gminy młodzieżowa rada gminy może kierować zapytania lub wnioski w formie uchwały. Uchwała powinna zawierać krótkie przedstawienie stanu faktycznego będącego jej przedmiotem oraz wynikające z niej pytania. Wójt lub osoba

przez niego wyznaczona są obowiązani udzielić odpowiedzi na piśmie, nie później niż w terminie 30 dni od dnia otrzymania uchwały.

8. Do zadań młodzieżowej rady gminy należy w szczególności:

- 1) opiniowanie projektów uchwał dotyczących młodzieży;
- 2) udział w opracowaniu dokumentów strategicznych gminy na rzecz młodzieży;
- 3) monitorowanie realizacji dokumentów strategicznych gminy na rzecz młodzieży;
- 4) podejmowanie działań na rzecz młodzieży, w szczególności w zakresie edukacji obywatelskiej, na zasadach określonych przez radę gminy.

9. Młodzieżowa rada gminy może współuczestniczyć w działaniach związanych z tworzeniem i realizacją rządowych dokumentów strategicznych dotyczących polityki młodzieżowej.

10. Rada gminy, tworząc młodzieżową radę gminy, nadaje jej statut określający w szczególności zasady działania młodzieżowej rady gminy, tryb i kryteria wyboru jej członków oraz zasady wygaśnięcia mandatu i odwołania członka młodzieżowej rady gminy. Podmioty, o których mowa w ust. 2 pkt 1 i 2, mogą przedstawiać opinie w zakresie projektu statutu.

11. Członkowi młodzieżowej rady gminy biorącemu udział w posiedzeniach młodzieżowej rady gminy lub w zorganizowanym wydarzeniu, na którym reprezentuje on młodzieżową radę gminy, a w przypadku niepełnoletniego członka młodzieżowej rady gminy – także jego rodzicowi lub opiekunowi prawnemu, zwraca się, na jego wniosek, koszty przejazdu na terenie kraju związane z udziałem w posiedzeniu młodzieżowej rady gminy lub w zorganizowanym wydarzeniu, na którym reprezentuje on młodzieżową radę gminy, na podstawie dokumentów, w szczególności rachunków, faktur lub biletów, potwierdzających poniesione wydatki lub informacji o wysokości poniesionych kosztów przejazdu samochodem. Szczegółowe zasady zwrotu kosztów oraz zasady delegowania przedstawicieli młodzieżowej rady gminy na zorganizowane wydarzenia, na których reprezentują oni młodzieżową radę gminy, reguluje statut młodzieżowej rady gminy.

12. Młodzieżowa rada gminy może posiadać opiekuna.

13. Statut młodzieżowej rady gminy może określać szczegółowe wymagania, które musi spełniać opiekun, zakres jego obowiązków oraz zasady jego odwoływania.

14. Wyboru opiekuna młodzieżowej rady gminy dokonuje rada gminy spośród kandydatów wskazanych przez młodzieżową radę gminy.

15. Obsługę administracyjno-biurową młodzieżowej rady gminy zapewnia urząd gminy. Koszty obsługi młodzieżowej rady gminy pokrywa urząd gminy.

Jak powołać młodzieżową radę gminy/miasta?

Rada gminy/miasta może powołać młodzieżową radę gminy/miasta na wniosek „zainteresowanych środowisk”. Mogą to być np. szkoły lub inne instytucje bądź organizacje zajmujące się młodzieżą. Składają one wniosek o powołanie młodzieżowej rady gminy/miasta, a następnie monitorują, na jakim etapie jest sprawa. Biorą udział w sesjach rady gminy/miasta oraz posiedzeniach jej komisji, na których temat jest omawiany. Monitorują proces powstawania statutu i biorą udział w konsultowaniu jego treści.

Kompetencja powołania i nadania statutu młodzieżowej rady gminy/miasta przynależy do rady gminy/miasta, dlatego kluczowe znaczenie ma przekonanie radnych do tego pomysłu. Najważniejszym celem istnienia Młodzieżowej Rady Miejskiej jest zwiększenie zainteresowania i zaangażowania młodych ludzi sprawami publicznymi na poziomie lokalnym. MRM jest instytucją, która zapewnia młodzieży udział w procesie podejmowania decyzji dotyczących spraw związanych z młodzieżą na poziomie lokalnym.

Kto może zostać młodzieżowym radnym?

Działanie Młodzieżowej Rady Miejskiej przyczynia się do:

- zwiększenia zainteresowania młodzieży sferą polityki na poziomie lokalnym,
- kształtowania umiejętności podejmowania działań na rzecz swojej społeczności lokalnej,
- rozwijania dialogu pomiędzy przedstawicielami władz wykonawczych i stanowiących gminy a młodzieżą,
- zwiększenia zrozumienia potrzeb i problemów młodzieży przez władze lokalne,
- zwiększenia skuteczności działań prowadzonych przez władze gminy na rzecz młodych ludzi,
- zapoznania młodych ludzi z zasadami działania samorządu lokalnego.

Dzięki działaniu MRM chłopcy i dziewczęta rozwijają kluczowe umiejętności obywatelskie oraz zyskują przekonanie, że lokalne sprawy publiczne są ważne i godne ich uwagi. Dobrze działająca MRM tworzy zatem podwaliny dla aktywnego obywatelstwa w gminie.

MRM stanowi ważny element lokalnej polityki. Przykłady decyzji, które warto poddać opiniowaniu młodzieży:

- konsultacje tworzonego, rocznego programu imprez kulturalnych,
- konsultacje już stworzonego programu imprez artystycznych, w którym urzędnicy jedynie pytają o konkretne kwestie np.: wykonawcę na koncercie w ramach festynu/ święta gminy, wybór kabaretu itp.,
- konsultacje dotyczące oferty konkretnych instytucji kultury na dany rok np.: biblioteki gminnej czy domu kultury,
- aktualizacja/nowory regulamin korzystania z obiektu/obiektów sportowych gminy, konsultacje mogą dotyczyć m.in.: godzin otwarcia, zasad odpłatności, oferty danego obiektu, rodzaju opieki sprawowanej nad młodzieżą (trenerzy, animatorzy),
- aktualizacje dokumentów strategicznych gminy np. Strategii Rozwoju Gminy
- zapisy gminnego programu profilaktyki szczególnie dotyczące celów i zadań programu odnoszących się do młodzieży: organizowania zajęć pozalekcyjnych, treści zajęć edukacyjnych dotyczących zagrożeń, związanych z używkami,
- koncepcja i/lub plan, forma imprez o charakterze ogólnogminnym np. dożynki, festyny, dzień dziecka itp.,
- plan zagospodarowania przestrzennego całej gminy lub skweru, parku,
- projekt rewitalizacji w przestrzeni publicznej.

MRM może konsultować i opiniować decyzje samorządu lub ich projekty w następujący sposób:

- regularnie spotykając się z przedstawicielami Rady Miasta i/lub Burmistrzem, urzędnikami,
- włączając młodych obywateli w proces podejmowania decyzji na etapie tworzenia projektu uchwały bądź decyzji,
- prowadząc badania (np. ankiety, wywiady),
- organizując debaty, deliberacje i inne otwarte formy spotkań.

Inne działania MRM - organizacja przedsięwzięć na rzecz młodzieży w gminie

Realizacja projektów skierowanych do młodych w gminie. Pomysły wynikają z potrzeb młodzieży i wykorzystują istniejące szanse i zasoby społeczności. Młodzieżowi radni samodzielnie wybierają tematy projektów, a następnie we współpracy z dorosłymi (urzędnikami, radnymi, nauczycielami, organizacjami pozarządowymi) organizują przedsięwzięcia.

Utrzymywanie kontaktu z wyborcami poprzez:

- profile na portalach społecznościach,
- dyżury w swoich szkołach,
- dostępność poprzez email,
- tablice informacyjne i inne pisemne formy przekazu.

Przykładowe zadania opiekuna młodzieżowej rady:

- wymiana informacji pomiędzy MRM a władzami i urzędnikami,
- organizacja spotkań roboczych młodzieżowych radnych z w/w organami,
- monitorowanie wykonywania zadań przez młodzieżowych radnych,
- wyszukiwanie informacji na tematy związane z profilem działania MR (np. wymiany młodzieżowe, szkolenia, zjazdy młodzieżowych rad),
- wspieranie merytoryczne i logistyczne MRM w realizacji działań,
- nagłaśnianie działań MRM w mediach lokalnych,
- organizacja szkoleń dla członków MRM,
- współorganizacja wyborów do młodzieżowej rady.

Przykładowy plan pracy MRM:

- spotkania z wójtem/ burmistrzem,
- debaty ogólnogminne,
- konsultacje projektu ważnego dla młodzieży,
- debaty w szkołach,
- oddolny projekt (np.: koncert, turniej sportowy),
- prowadzenie strony www,
- stała współpraca z Radą Gminy/Miasta i jej komisjami,
- informowanie młodych ludzi o ważnych wydarzeniach lokalnych (poprzez tablice informacyjne, www, profil na Facebooku).

Działanie MRM jest sygnałem dla całej społeczności lokalnej, że wychowanie młodych, zaangażowanych obywateli jest ważnym elementem odpowiedzialności za przyszłość małej ojczyzny.

Samorządność

Samorządność to samo-rządzenie, a więc rozwiązywanie własnych spraw przez samych zainteresowanych, na własną odpowiedzialność. Aby samorządność mogła mieć miejsce, musi istnieć pewna grupa ludzi, która ma wspólne interesy i wspólne sprawy do rozwiązania, a więc pewna wspólnota.

- Samorząd

Samorząd to instytucja, która tworzy ramy prawne dla samorządności obywateli. To system służący do reprezentowania interesów wspólnoty i rozwiązywania jej własnych spraw.

Samorząd obejmuje:

- wspólnotę zainteresowanych ludzi,
- władze, które ci ludzie wybierają dla rozwiązywania wspólnych spraw,
- majątek należący do tej wspólnoty,
- urzędy, przedsiębiorstwa i różne instytucje, powoływane przez wspólnotę,
- różne narzędzia, w tym instrumenty prawne, służące realizacji wspólnych celów.

• **Samorząd terytorialny**

Zasady samorządu terytorialnego określone zostały w międzynarodowej konwencji Europejskiej Karcie Samorządu Lokalnego, ratyfikowanej i podpisanej przez Polskę: art. 3 ust. 1 „Samorząd terytorialny oznacza prawo i zdolność społeczności lokalnej, w granicach określonych prawem, do kierowania i zarządzania zasadniczą częścią spraw publicznych na ich własną odpowiedzialność i w interesie ich mieszkańców”.

Zgodnie z art. 16 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej: „Ogół mieszkańców jednostek zasadniczego podziału administracyjnego stanowi z mocy prawa wspólnotę samorządową”. To kluczowe stwierdzenie jest powtórzone w ustawach o samorządzie gminnym, powiatowym i województwa:

- art.1. ust.1 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym: „Mieszkańcy gminy tworzą z mocy prawa wspólnotę samorządową.”
- art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym: „Mieszkańcy powiatu tworzą z mocy prawa lokalną wspólnotę samorządową.”
- art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku ustawy o samorządzie województwa: „Mieszkańcy województwa tworzą z mocy prawa regionalną wspólnotę samorządową”.

Pojęcie „gmina”, „powiat” i „województwo” należy rozumieć zawsze dwojako: jako pewien obszar i jako wspólnotę mieszkańców, zamieszkujących ten obszar. Stwierdzają to ustawy o samorządzie terytorialnym:

- art. 1 ust. 2 ustawy o samorządzie gminnym: „Ilekoć w ustawie jest mowa o gminie, należy przez to rozumieć wspólnotę samorządową oraz odpowiednie terytorium”.
- art. 1 ust. 2 ustawy o samorządzie powiatowym: „Ilekoć w ustawie jest mowa o powiecie, należy przez to rozumieć lokalną wspólnotę samorządową oraz odpowiednie terytorium”.
- art. 1 ust. 2 ustawy o samorządzie województwa: „Ilekoć w ustawie jest mowa o województwie lub samorządzie województwa, należy przez to rozumieć regionalną wspólnotę samorządową oraz odpowiednie terytorium”.

Podstawę istnienia samorządu terytorialnego stanowi obowiązujące prawo, które określa także zakres spraw przekazanych samorządom oraz środki, jakimi one mogą się posługiwać. Konstytucja RP bardzo wyraźnie formułuje prawa samorządu. Art. 15 ust. 1

stwierdza: „Ustrój terytorialny Rzeczypospolitej Polskiej zapewnia decentralizację władzy publicznej.”

Z kolei art. 16 ust. 2 mówi: „Samorząd terytorialny uczestniczy w sprawowaniu władzy publicznej. Przysługującą mu w ramach ustaw istotną część zadań publicznych samorząd wykonuje w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność”.

Samorządność oznacza, że lokalna wspólnota podejmuje wszystkie decyzje we własnym interesie, ale i na własną odpowiedzialność. To nierozzerwalne połączenie praw i odpowiedzialności stanowi klucz do zrozumienia istoty samorządu. Trzeba zawsze pamiętać, że mając prawo do podejmowania decyzji, ponosi się zawsze odpowiedzialność za ich skutki.

Samorząd terytorialny jest instytucją publiczną, do której wszyscy członkowie wspólnoty należą obowiązkowo. Decyzje władz samorządowych obowiązują wszystkich mieszkańców. Tym różni się samorząd od dobrowolnych stowarzyszeń. Samorząd stanowi władzę publiczną, której wszyscy muszą się podporządkować. Nikt nie może się „wypisać” z gminy albo powiatu.

Samorządy działają w ramach państwa. Państwo jest tą organizacją wszystkich obywateli, która odpowiada za ich bezpieczeństwo – w najszerszym znaczeniu tego słowa – oraz za stworzenie możliwości rozwoju. Działalność samorządów dotyczy więc tylko pewnych fragmentów spraw publicznych i musi być podporządkowana ogólnokrajowemu prawu i interesom obywateli państwa jako całości. Dlatego tylko część spraw jest przekazywana samorządom jako zadania własne, za które w pełni ponoszą odpowiedzialność. Natomiast zawsze w gestii administracji rządowej pozostaną te sprawy, które muszą być regulowane w jednakowy sposób na terenie całego kraju w imię równości wszystkich obywateli. W gestii administracji rządowej muszą też pozostać wszystkie instytucje kontrolne odpowiedzialne za przestrzeganie prawa.

• **Samodzielność samorządu**

Samodzielność samorządu terytorialnego gwarantowana jest przez Konstytucję i inne ustawy. Podlega ochronie sądowej (art. 2 ustawy o samorządzie gminnym, art. 2 ust. o samorządzie powiatowym i art. 6 ust. o samorządzie województwa). Samorząd ma prawo zaskarżyć do sądu powszechnego wszelkie działania, które naruszają jego samodzielność.

Wykonywanie zadań przez samorząd terytorialny gwarantują przyznane mu podstawowe atrybuty samodzielności, w szczególności:

- osobowość prawna,
- prawo własności i niezależne dysponowanie własnym majątkiem,
- prawo uchwalania własnego budżetu i dysponowania swymi środkami finansowymi, a także zaciągania pożyczek, kredytów, emisji obligacji itp. zgodnie z ustawą o finansach publicznych,
- własna administracja,
- prawo do ustalania sposobu realizacji swych zadań,
- prawo do ustalania organizacji urzędu, własnych przedsiębiorstw i innych własnych jednostek.

- **Zasada pomocniczości**

Zasada pomocniczości jest jedną z podstaw organizacji państwa demokratycznego (w angielskim: subsidiarity, stąd czasami używana jest nazwa: zasada subsydiarności). Wywodzi się ze Starego Testamentu i stała się stałym elementem nauki społecznej Kościoła. Obowiązuje w Unii Europejskiej, regulując stosunki między Komisją Europejską a rządami państw członkowskich. Konstytucja RP również przywołuje ją w preambule jako zasadę, na której ma opierać się podział odpowiedzialności poszczególnych organów władzy publicznej.

Przyjmując człowieka jako podstawowy podmiot wszelkich spraw, zasada pomocniczości głosi, że inne instytucje powinny być tworzone jedynie jako pomocnicze w stosunku do działań i potrzeb poszczególnej osoby. Zatem gmina ma się zajmować tym, czego pojedynczy człowiek wraz z rodziną nie może wykonać. Powiat powinien być traktowany jako pomocniczy w stosunku do gminy, a województwo w stosunku do powiatu. Ta sama zasada odnosi się również do państwa i jego rządu. Państwo ma być pomocnicze w stosunku do wszystkich instytucji i organizacji, działających w jego ramach i będących niejako „bliżej” obywatela. Władze Unii Europejskiej mogą się zajmować tylko takimi sprawami, których poszczególny kraj nie jest w stanie rozwiązać samodzielnie. Zasada pomocniczości zapobiega zagrożeniom suwerenności poszczególnych państw członkowskich.

Mamy tu do czynienia z niejako odwróconą hierarchią. Instytucje są „nadbudowywane” tam, gdzie organizacje mniejsze, położone bliżej obywatela nie są w stanie realizować bardziej złożonych zadań.

Jakkolwiek sama zasada pomocniczości nie ma bezpośredniej mocy prawnej, to jednak wyznacza kierunki, w jakich poszczególne regulacje prawne mają kształtować ustrój państwa i kompetencje poszczególnych jego organów.

- **Decentralizacja i dekoncentracja**

Zasada pomocniczości wyznacza podział kompetencji. Przyjęcie zasady, że państwo jest organizacją pomocniczą, oznacza ograniczanie kompetencji administracji rządowej, a więc ich decentralizację i przekazywanie „w dół” jednostkom znajdującym się „bliżej” obywatela.

Należy jednak odróżnić decentralizację od dekoncentracji. **Decentralizacja** - to przekazanie władzy i środków pomiędzy autonomicznymi jednostkami, natomiast **dekoncentracja** - to przekazanie uprawnień „w dół” w ramach tego samego systemu zarządzającego. Uprawnienia „dekoncentrowane” można w każdej chwili cofnąć. Odpowiedzialność za ich właściwe wykorzystanie pozostaje bowiem w gestii tego samego ośrodka, który jedynie dla zwiększenia efektywności przekazał pewne zadania do wykonania podporządkowanej sobie jednostce. Przykładem dekoncentracji jest np. przekazanie uprawnień do załatwiania pewnych spraw oddziałom terenowym jakiejś agencji rządowej. Odpowiedzialność pozostaje w tych samych rękach, a przekazanie ma tylko ułatwić sposób wykonania zadania.

W przypadku decentralizacji sprawa wygląda inaczej. Przekazanie uprawnień i odpowiedzialności następuje bowiem nie w wyniku jednostronnej decyzji, ale jako skutek zmiany prawa, obejmującego przekazanie uprawnień wraz z odpowiedzialnością za

realizację pewnych zadań. Cofnięcie ich wymaga znowu zmiany prawa. Przekazanie uprawnień jakiegoś ministerstwa władzom lokalnym jest decentralizacją, gdyż następuje zmiana odpowiedzialności.

To nie minister, lecz wójt czy starosta będą odpowiadali za wykonanie przekazanych zadań.

Jest oczywiste, że w przypadku reform administracyjnych chodzi o decentralizację, a nie dekoncentrację. Pierwsza zmienia ustrój instytucjonalny państwa, druga - tylko sposób wykonywania zadań. Podkreślenie tego zróżnicowania wydaje się konieczne. W scentralizowanym państwie komunistycznym zbyt często pod hasłem decentralizacji delegowano jedynie kompetencje podporządkowanym jednostkom. Zresztą w wszechogarniającym państwie trudno mówić o decentralizacji, ponieważ nie ma tam miejsca na niezależne ustrojowo jednostki.

Decentralizacja państwa oznacza ograniczanie zadań i odpowiedzialności administracji rządowej. Te zadania i środki, niezbędne dla ich realizacji, są przekazywane ustawowo organom samorządowym, w tym przede wszystkim władzom regionalnym i lokalnym, wybieranym bezpośrednio przez mieszkańców poszczególnych jednostek terytorialnych. Problem decentralizacji jest szczególnie istotny w Polsce, która przekształciła dawny, scentralizowany ustrój, na ustrój demokratyczny, służący potrzebom swych obywateli.

- **Podział terytorialny kraju**

W 1990 roku stworzono w Polsce najpierw gminy, a później reaktywowano powiaty i nadano nowy kształt ustrojowy oraz terytorialny województwom, wprowadzając trójstopniową strukturę podziału terytorialnego.

Kluczowym hasłem reformy w 1990 roku było: zbudowanie instytucji zdolnych do prowadzenia polityki rozwoju gmin w imię interesów mieszkańców i na własną odpowiedzialność. Była chęć i potrzeba wyłamania się z różnych polityk wielu resortów, które nakładały się, a w wielu przypadkach były niespójne i sprzeczne. Stąd poparcie dla samorządu.

Reforma administracji publicznej z 1998 roku była jednym z czterech największych przedsięwzięć rządu premiera Jerzego Buzka. Weszła w życie 1 stycznia 1999 i wprowadziła trójstopniową strukturę podziału terytorialnego. Likwidując 49 województw na 16 województw w 1998 roku kierowano się wymienionymi w art. 15 ust.2 Konstytucji, „więziami społecznymi, gospodarczymi lub kulturowymi”, oraz „zdolnością wykonywania zadań publicznych”.

Prof. Jerzy Buzek, b. Prezes RM w swoim wystąpieniu w 1998 roku tak uzasadniał zmniejszenie liczby województw: „(...) siłą województw będzie ich wielkość. Musimy więc stworzyć niewielką liczbę dużych województw, które będą zdolne do realizowania naszych strategicznych narodowych interesów.

To zrównoważy szanse na trwały rozwój gospodarczy całego naszego kraju. Pomoże tym do tej pory słabiej rozwiniętym terenom.”

- **Gmina**

Najważniejszą rolę w naszym codziennym życiu i realizacji podstawowych potrzeb odgrywa samorząd gminny. Stanowią ją obywatele zamieszkujący wspólnie obszar wiejski (gmina wiejska) lub miejski (gmina miejska), którzy dzięki działaniu władz swojej gminy mogą

dojechać transportem publicznym do pracy, spacerować po czystych chodnikach czy uczęszczać na zajęcia do domu kultury.

Zadania gminy są trudne do określenia, ponieważ zgodnie z zasadą pomocniczości, samorząd gminny powinien zajmować się wszelkimi kwestiami związanymi z życiem zbiorowości, a dopiero gdy tych zadań nie uda mu się w pełni zrealizować, odpowiedzialność za nie przejmuje samorząd powiatowy.

Wyrazem tego założenia jest art. 6 ustawy o samorządzie gminnym:

1. „Do zakresu działania gminy należą wszystkie sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, niezastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów.
2. Jeżeli ustawy nie stanowią inaczej, rozstrzyganie w sprawach, o których mowa w ust. 1, należy do gminy.”

Wynika z tego, że samorząd gminnym wypełnia bardzo odpowiedzialną rolę i jest fundamentem całego systemu zarządzania potrzebami zbiorowości. To do niego należą między innymi takie kwestie jak:

- gospodarka nieruchomościami w gminie (np. przyznawanie mieszkań komunalnych)
- ochrona środowisk na terenie gminy (np. dbanie o parki)
- lokalny transport zbiorowy (np. organizowanie przewozów dzieci do szkoły)
- ochrona zdrowia mieszkańców (np. prowadzenie przychodni)
- pomoc społeczna (np. prowadzenie domów pomocy społecznej)
- edukacja (np. prowadzenie szkoły podstawowej)
- kultury (np. organizowanie festiwalu pieśni i tańca)
- bezpieczeństwa publicznego (np. wspieranie ochotniczej straży pożarnej).

Większość naszych podstawowych spraw załatwiamy dzięki pomocy i działalności administracji na szczeblu gminnym. Część naszych podatków również trafia do gmin, w których się rozliczamy. Relacje między obywatelami i gminą są więc bardzo bliskie i warto o nie dbać, bo korzyść z nich wynikająca jest obopólna.

• Powiat

Powiat to jednostka samorządu terytorialnego wprowadzona reformą z 1998 roku. Stanowi ona szczebel pośredni między gminą a województwem. W założeniach reformy powiat miał grupować co najmniej 5 gmin, a jego stolica musiała liczyć co najmniej 10.000 mieszkańców, natomiast na terenie całego powiatu nie powinna mieszkać mniej niż 50.000 osób.

Ciekawą jednostką administracyjną są miasta na prawach powiatu, które mają status gminy, ale realizują funkcje przypisane co do zasady powiatom. Zadania powiatów, podobnie jak zadania gmin, nie są ściśle określone. Są to wszystkie sprawy, z których realizacją ma trudność samorząd gminny ze względu na brak odpowiednich środków lub złożoność zadania. Potwierdza to art. 4 ustawy o samorządzie powiatowym:

„1. Powiat wykonuje określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponadgminnym(...) 6. Zadania powiatu nie mogą naruszać zakresu działania gmin.”

Te dwa punkty doskonale oddają ideę stojącą za zasadą pomocniczości. Jakie w takim razie zadania mają charakter ponadgminny i nienaruszaną zakresy działania gminy? Są to między innymi działania w obszarze:

- edukacji ponadpodstawowej (np. prowadzenie liceów)
- specjalistycznej ochrony zdrowia (np. tworzenie samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej)
- wspierania osób niepełnosprawnych (np. orzekanie o niepełnosprawności i wydawanie odpowiednich legitymacji)
- przeciwdziałania bezrobociu oraz aktywizacji lokalnego rynku pracy (finansowanie szkoleń dla osób bezrobotnych)
- ochrony praw konsumenta (np. finansowanie działalności rzecznika konsumenta)
- obronności (np. przygotowanie i uzgadnianie planów obrony cywilnej)
- promocji powiatu (np. organizowanie festiwalu kultury ludowej)
- administracji architektoniczno-budowlanej (np. wydawanie zezwoleń na budowę).

Powiaty są łącznikiem między realizacją najbardziej podstawowych potrzeb mieszkańców na poziomie gmin a realizowaniem długofalowej strategii rozwoju regionu przygotowywanej przez województwo.

• **Województwo**

Województwo jest łącznikiem między administracją samorządową a rządową. Jest to najwyższy szczebel podziału administracyjnego Polski. Obejmuje gminy i powiaty położone na jego terenie. Poza władzami samorządowymi w jego ramach działa także reprezentant Rady Ministrów – wojewoda, który czuwa nad realizacją rządowych strategii polityki w określonym regionie.

Zgodnie z art. 11 ustawy o samorządzie województwa: „1. Samorząd województwa określa strategię rozwoju województwa (...) 2. Samorząd województwa prowadzi politykę rozwoju województwa.”

Charakterystyka zadań samorządu województwa jest więc zupełnie inna niż gmin czy powiatów. Województwo ma na celu przede wszystkim określanie kierunków działania i tworzenie ram dla realizacji zadań przez powiaty i gminy. Przykładowe funkcje samorządu województwa to:

- tworzenie warunków rozwoju gospodarczego, w tym kreowanie rynku pracy;
- utrzymanie i rozbudowa infrastruktury społecznej i technicznej o znaczeniu wojewódzkim;
- pozyskiwanie i łączenie środków finansowych: publicznych i prywatnych, w celu realizacji zadań z zakresu użyteczności publicznej;
- wspieranie i prowadzenie działań na rzecz podnoszenia poziomu wykształcenia obywateli;
- wspieranie rozwoju nauki i współpracy między sferą nauki i gospodarki, popieranie postępu technologicznego oraz innowacji;
- wspieranie i prowadzenie działań na rzecz integracji społecznej i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu;
- wspieranie rozwoju kultury oraz sprawowanie opieki nad dziedzictwem kulturowym i jego racjonalne wykorzystywanie.

Ważnym zadaniem samorządu województwa jest rozdysponowywanie funduszy europejskich przeznaczonych na rozwój regionów. Na terenie każdego województwa działa

Regionalny Program Operacyjny, dzięki którym polskie regiony mogą się inwestować w infrastrukturę drogową, zasoby ludzkie, sektor pozarządowy.

Władza w samorządzie terytorialnym

Zadania każdego szczebla samorządu są bardzo odpowiedzialne, a od ich efektywnej i profesjonalnej realizacji zależy komfort życia mieszkańców danego regionu. Tę odpowiedzialność biorą na siebie władze samorządowe, a także organy administracji samorządowej oraz rządowej na terenie województwa. Poniższa tabela przedstawia organy władzy samorządowej przyporządkowane do określonego szczebla administracji.

Szczebel samorządu	Organ	Rodzaj wykonywanej władzy
Gmina	Rada gminy/Rada miasta	stanowiąca
	Wójt, burmistrz, prezydent miasta	wykonawcza
Jednostka pomocnicza w gminie	Sołtys	wykonawcza
	Rada sołectwa	stanowiąca

Powiat	Rada powiatu	stanowiąca
	Zarząd powiatu	wykonawcza
	Starosta	wykonawcza

Szczebel samorządu	Organ	Rodzaj wykonywanej władzy
Województwo	Sejmik województwa	stanowiąca
	Zarząd Województwa	wykonawcza
	Marszałek województwa	wykonawcza
Administracja rządowa	Wojewoda	wykonawcza

Organy stanowiące w samorządzie to organy kolegalne wybierane w wyborach, które odbywają się co pięć lat. Wśród wielu funkcji organów stanowiących zarówno gminy, powiatu, jak i województwa znajdują się przede wszystkim:

- stanowienie aktów prawa miejscowego, między innymi statutu gminy, powiatu lub województwa;

- wybór i odwołanie zarządu powiatu lub województwa;
- powołanie i odwołanie skarbnika oraz sekretarza gminy, powiatu lub województwa;
- uchwalenie budżetu gminy, powiatu, województwa oraz przyjmowanie sprawozdań z wywiązywania się z tego planu;
- uchwalanie podatków i opłat w granicach gminy, powiatu, województwa;
- kontrola i nadzór nad działalnością zarządu powiatu lub województwa.

Te wszystkie działania podejmują radni na cyklicznych spotkaniach zwanych sesjami rady, podczas których prezentowane są poszczególne inicjatywy, a następnie poddawane głosowaniu. W jaki sposób wybieramy radnych decydujących o sprawach dla nas kluczowych jak obciążenia podatkowe albo infrastruktura drogowa?

Do rad gmin wybieramy radnych w wyborach bezpośrednich. Oznacza to, że głosujemy na jednego kandydata lub kandydatkę i osoba, która otrzyma najwięcej głosów zostaje radną lub radnym. Wybory są ponadto powszechne, tajne i równe. Kandydować może każdy, kto w dniu wyborów ukończy 18 rok życia i jest obywatelem/obywatelką Polski posiadającym/ą pełnię praw publicznych.

Do rad powiatów i sejmików wojewódzkich wybory mają charakter pośredni. Oznacza to, że głosujemy na konkretną osobę, ale też na listę kandydatów.

Do organu przedstawicielskiego dostają się osoby, które uzyskały najwyższą liczbę głosów w ramach swoich list. Skład wybranego organu odzwierciedla sympatie partyjne, a nie popularność określonych kandydatów/kandydatek.

Organy wykonawcze w samorządzie to organy zarządzające jednostką samorządu terytorialnego zgodnie z wytycznymi ze strony organu stanowiącego. W przypadku gminy organem wykonawczym jest wójt, burmistrz lub prezydent miasta, którego wybieramy tak samo jak radę gminy w wyborach bezpośrednich. Na szczeblu powiatowym i wojewódzkim organy wykonawcze mają charakter kolegialny, a ich członkowie są wybierani spośród radnych przez członków rad powiatu lub sejmiku województwa. W ten sposób wyłaniany jest zarząd powiatu na czele ze starostą oraz zarząd województwa na czele z marszałkiem województwa.

Obecnie (stan na 01.01.2025) Polska dzieli się na **16 województw, 314 powiatów i 2 479 gmin** (302 miejskich w tym 66 miast na prawach powiatu, 718 miejsko-wiejskich oraz 1459 wiejskich).

Struktura samorządu terytorialnego (organy władzy w gminie, powiecie i województwie).

Samorząd terytorialny został powołany do wykonywania zadań publicznych. Jego podstawową jednostką jest gmina, która ma swoje umocowanie w przepisach Konstytucji RP. Pozostałymi jednostkami samorządu są powiat i województwo.

Domniemanie kompetencji gminy Art. 164 ust. 3 Konstytucji RP ustanawia domniemanie właściwości gminy. Zgodnie z tym przepisem, wykonuje ona wszystkie zadania samorządu terytorialnego, które nie zostały zastrzeżone dla innych jednostek. Ich przykładowy katalog zawiera art. 7 ustawy o samorządzie gminnym. Stanowi on, że zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. Obejmują one m.in. sprawy związane z ładem przestrzennym, usługami komunalnymi, ochroną zdrowia, pomocą społeczną, kulturą, edukacją i lokalnym transportem. Gmina może realizować też zadania zlecone z zakresu administracji rządowej. Taki obowiązek mogą na nią nakładać ustawy. Ponadto zadania z zakresu administracji rządowej mogą być wykonywane na podstawie porozumienia. Ustawa zakłada też, że gmina może wykonywać zadania z zakresu właściwości powiatu oraz województwa na podstawie porozumień z tymi jednostkami samorządu terytorialnego. Art. 8 ust. 2 usg zastrzega jednak, że powinna ona otrzymać środki finansowe w wysokości koniecznej do wykonania tych zadań.

Organami gminy są rada gminy (miasta) i wójt (burmistrz, prezydent miasta). Rada jest organem stanowiącym i kontrolnym, którego kadencja trwa 5 lat. Organ ten składa się z radnych. Ich liczba zależy od liczby mieszkańców gminy (od piętnastu do czterdziestu pięciu radnych). Rada gminy wybiera ze swego grona przewodniczącego i wiceprzewodniczących. Zadaniem przewodniczącego jest wyłącznie organizowanie pracy rady oraz prowadzenie jej obrad. Do właściwości rady gminy należą wszystkie sprawy pozostające w zakresie działania gminy, o ile ustawy nie stanowią inaczej. Przepisy zakładają, że do wyłącznej właściwości rady gminy należy m.in. uchwalanie statutu gminy, ustalanie wynagrodzenia wójta, uchwalanie budżetu, podejmowanie uchwał w sprawach podatków, ustalanie zakresu działania jednostek pomocniczych oraz podejmowanie uchwał w sprawach majątkowych gminy, które przekraczają zakres zwykłego zarządu. Stanowi o tym art. 18 ust. 2 usg. Rada gminy ma też kompetencje do kontrolowania działalności wójta, gminnych jednostek organizacyjnych oraz jednostek pomocniczych.

Kto stoi na czele gminy?

Wójt jest organem wykonawczym gminy. Jego kadencja jest powiązana z kadencją rady gminy. Art. 26 ust. 2 usg stanowi bowiem, że kadencja wójta rozpoczyna się w dniu rozpoczęcia kadencji rady gminy lub wybrania go przez nią i upływa z dniem upływu

kadencji rady gminy. Jeśli natomiast siedziba władz znajduje się w mieście położonym na terytorium gminy, to organem wykonawczym jest burmistrz. Z kolei w miastach powyżej 100 000 mieszkańców organem wykonawczym jest prezydent miasta. Dotyczy to również miast, w których do dnia wejścia w życie ustawy o samorządzie gminnym, prezydent miasta był organem wykonawczo-zarządzającym. Organ ten może powołać swoich zastępców. Ich liczba zależy od liczby mieszkańców (od jednego do czterech zastępców).

Kto jest przełożonym burmistrza?

Wójt wykonuje uchwały rady gminy i zadania gminy określone przepisami prawa. Do jego zadań należy m.in. przygotowywanie projektów uchwał rady gminy, określanie sposobu ich wykonywania, gospodarowanie mieniem komunalnym, wykonywanie budżetu oraz zatrudnianie i zwalnianie kierowników gminnych jednostek organizacyjnych. Stanowi o tym art. 30 ust. 2 usg. W realizacji zadań własnych gminy wójt podlega wyłącznie radzie. Ponadto zgodnie z art. 31 usg, wójt kieruje bieżącymi sprawami gminy oraz reprezentuje ją na zewnątrz.

Gmina może tworzyć jednostki pomocnicze

Zgodnie z art. 5 ust. 1 usg, gmina może tworzyć jednostki pomocnicze: sołectwa oraz dzielnice, osiedla i inne. Jednostką pomocniczą może być również położone na terenie gminy miasto. Jednostkę pomocniczą tworzy rada gminy, w drodze uchwały, po przeprowadzeniu konsultacji z mieszkańcami lub z ich inicjatywy. Kwestie związane z jej organizacją i zakresem działania określa rada gminy odrębnym statutem. Wymagane jest wcześniejsze przeprowadzenie konsultacji z mieszkańcami. Akt ten powinien określać nazwę i obszar jednostki pomocniczej, zasady i tryb wyborów jej organów oraz ich organizację i zadania. W statucie należy też regulować zakres zadań przekazywanych jednostce, sposób ich realizacji oraz zakres i formy kontroli oraz nadzoru.

Organem uchwałodawczym w sołectwie jest zebranie wiejskie, a wykonawczym - sołtys. Jego działalność wspomaga rada sołecka. Natomiast w przypadku dzielnicy (osiedla), organem uchwałodawczym jest rada, a wykonawczym zarząd. Na jego czele stoi przewodniczący. Ponadto przepisy przewidują, że statut osiedla może ustalić, że w osiedlu organem uchwałodawczym jest ogólne zebranie mieszkańców, które ma kompetencję do wybierania zarządu osiedla.

Kto zarządza powiatem?

Powiat jest jednostką samorządu zrzeszającą kilka gmin. Wykonuje on określone ustawami zadania publiczne, które mają ponadgminny charakter. Należą do nich m.in. edukacja publiczna (szkoły ponadgimnazjalne), pomoc społeczna, administracja architektoniczno-budowlana, gospodarka wodna, ochrona środowiska, ochrona praw konsumenta, obronność i przeciwdziałanie bezrobociu. Stanowi o tym art. 4 ustawy o samorządzie powiatowym. Warto podkreślić, że zadania powiatu nie mogą naruszać zakresu działania gminy. Ustawy mogą też określać niektóre sprawy należące do zakresu działania powiatu jako zadania z zakresu administracji rządowej. Ponadto może on zawierać z organami

administracji rządowej porozumienia w sprawie wykonywania zadań publicznych z zakresu administracji rządowej. Możliwość ich zawierania przewidziano także w sprawach powierzenia prowadzenia zadań publicznych z jednostkami lokalnego samorządu terytorialnego, a także z województwem, na którego obszarze znajduje się terytorium powiatu.

Zarząd powiatu jest wybierany przez radę

Organem stanowiącym i kontrolnym powiatu jest rada powiatu. Jej kadencja trwa 5 lat. Organ ten składa się z radnych, których liczba zależy od liczby mieszkańców powiatu (od piętnastu do dwudziestu dziewięciu radnych). Rada powiatu wybiera ze swojego grona przewodniczącego i jednego lub dwóch wiceprzewodniczących. Zadaniem przewodniczącego jest wyłącznie organizowanie pracy rady oraz prowadzenie jej obrad. Zakres kompetencji rady powiatu został określony w art. 12 usp. Przepis ten stanowi, że do jej wyłącznej właściwości należy m.in. stanowienie aktów prawa miejscowego, uchwalanie budżetu, podejmowanie uchwał w sprawach wysokości podatków oraz w sprawach majątkowych powiatu, a także uchwalanie powiatowego programu przeciwdziałania bezrobociu oraz aktywizacji lokalnego rynku pracy. Rada powiatu ma też kompetencje do tego, aby kontrolować działalność zarządu oraz powiatowych jednostek organizacyjnych.

Organem wykonawczym powiatu jest zarząd powiatu (od trzech do pięciu osób), który jest wybierany przez radę. W jego skład wchodzi starosta jako przewodniczący, wicestarosta i pozostali członkowie. Zarząd powiatu wykonuje uchwały rady powiatu i zadania powiatu określone przepisami prawa. Należą do nich m.in. przygotowywanie projektów uchwał rady i ich wykonywanie, opracowywanie programów rozwoju, gospodarowanie mieniem powiatu, wykonywanie budżetu, zatrudnianie i zwalnianie kierowników jednostek organizacyjnych. Stanowi o tym art. 32 ust. 2 usp. W realizacji zadań, zarząd podlega wyłącznie radzie powiatu.

Starosta a prezydent miasta

Miasto na prawach powiatu (zwane też powiatem grodzkim) to gmina miejska, która ma kompetencje gminy i powiatu. Jednostka ta nie ma odrębnych organów dla miasta i dla powiatu. Dlatego kompetencje, które ustawa o samorządzie powiatowym przypisuje staroście, wykonuje prezydent miasta. Natomiast kompetencje rady powiatu wykonuje rada miasta. Zgodnie z art. 91 usp, prawa powiatu przysługują:

1. miastom, które w dniu 31 grudnia 1998 r. liczyły więcej niż 100 000 mieszkańców,
2. miastom, które z tym dniem przestały być siedzibami wojewodów, chyba że na wniosek właściwej rady miejskiej odstąpiono od nadania miastu praw powiatu,
3. miastom, którym nadano status miasta na prawach powiatu, przy dokonywaniu pierwszego podziału administracyjnego kraju na powiaty.

Organami województwa są sejmik i zarząd

Największą jednostką samorządu terytorialnego jest województwo, którego obowiązkiem jest wykonywanie określonych ustawami zadań publicznych. Należą do nich edukacja publiczna (w tym szkolnictwo wyższe), promocja i ochrona zdrowia, kultura oraz ochrona zabytków i opieka nad nimi, wspieranie rodziny i systemu pieczy zastępczej, modernizacja terenów wiejskich, bezpieczeństwo publiczne, a także ochrona roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy. Stanowi o tym art. 14 ust. 1 ustawy o samorządzie województwa. Organem stanowiącym i kontrolnym województwa jest sejmik. Jego kadencja trwa 5 lat. W skład sejmiku wchodzi radni. Ich liczba zależy od liczby mieszkańców województwa - trzydziestu w województwach liczących do 2 000 000 oraz po trzech radnych na każde kolejne rozpoczęte 500 000. Sejmik wybiera ze swojego grona przewodniczącego oraz wiceprzewodniczących. Zadaniem przewodniczącego jest wyłącznie organizowanie pracy sejmiku oraz prowadzenie jego obrad. W art. 18 ustawy o samorządzie województwa uregulował zadania sejmiku. Przepis ten stanowi, że do wyłącznej właściwości tego organu należy m.in. stanowienie aktów prawa miejscowego, uchwalanie strategii rozwoju województwa, podejmowanie uchwał w sprawach majątkowych, rozpatrywanie sprawozdań z działalności zarządu województwa, uchwalanie budżetu oraz podejmowanie uchwał w sprawie zasad udzielania stypendiów dla uczniów i studentów. Ponadto sejmik województwa kontroluje działalność zarządu województwa oraz wojewódzkich samorządowych jednostek organizacyjnych.

Organem wykonawczym jest zarząd województwa. Jego skład liczy pięć osób - marszałek województwa jako przewodniczący, wicemarszałek lub dwóch wicemarszałków i pozostali członkowie. Zarząd województwa wykonuje zadania należące do samorządu województwa, niezastrzeżone na rzecz sejmiku województwa i wojewódzkich samorządowych jednostek organizacyjnych. Do zadań tego organu należy m.in. wykonywanie uchwał sejmiku, gospodarowanie mieniem, przygotowywanie projektu i wykonywanie budżetu województwa, organizowanie współpracy ze strukturami samorządu regionalnego w innych krajach i z międzynarodowymi zrzeszeniami regionalnymi oraz kierowanie, koordynowanie i kontrolowanie działalności wojewódzkich samorządowych jednostek organizacyjnych, w tym zatrudnianie i zwalnianie kierowników tych jednostek. Stanowi o tym art. 41 ust. 2 ustawy o samorządzie województwa.

Nadzór nad działalnością jednostek samorządu terytorialnego jest sprawowany na podstawie kryterium zgodności z prawem. Organem nadzoru jest wojewoda, a w zakresie spraw finansowych - regionalna izba obrachunkowa. Organy wykonawcze jednostek samorządu terytorialnego są zobowiązane do przedkładania uchwał organów stanowiących oraz zarządzeń. Sprzeczny z prawem akt prawa miejscowego jest nieważny, o czym orzeka się w terminie nie dłuższym niż 30 dni od dnia jego doręczenia. Po upływie tego terminu organ nadzoru nie może we własnym zakresie stwierdzić nieważności. W tym przypadku może jedynie zaskarżyć akt do sądu administracyjnego. Wojewoda kontroluje też wykonywanie przez organy samorządu terytorialnego zadań z zakresu administracji rządowej, które są realizowane przez nie na podstawie ustawy lub porozumienia z organami administracji rządowej. Kryteriami kontroli są: legalność, gospodarność i rzetelność.

Podstawy prawne funkcjonowania samorządu terytorialnego w Polsce.

Podstawę prawną swojego istnienia administracja samorządowa znajduje w Konstytucji RP oraz ustawach.

Podstawy prawne działania administracji samorządowej na poszczególnych szczeblach opisują ustawy, tj.:

- ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym,
- ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym ,
- ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa,
- ustawa z dnia 28 lipca 1998 r. o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa.

Organy sprawujące nadzór nad jednostkami samorządu terytorialnego.

Organami nadzoru są Prezes Rady Ministrów, wojewoda oraz w zakresie finansów Regionalna Izba Obrachunkowa. Natomiast Naczelny Sąd Administracyjny oraz Najwyższa Izba Kontroli są organami kontrolnymi. Od rozstrzygnięć nadzorczych przysługuje skarga do WSA. Europejska Karta Samorządu Terytorialnego (e.k.s.t.) wprowadza w art. 8 zasadę, która stanowi, że kontrola administracyjna społeczności lokalnych może być realizowana wyłącznie na podstawie konstytucji lub ustawy.

Nadzór nad samorządem terytorialnym w Polsce – polega na kontroli oraz wpływaniu na działalność jednostek samorządu terytorialnego w Polsce.

Istota nadzoru

Instytucje sprawujące nadzór mogą wkraczać w działalność podmiotów kontrolowanych m.in. pociągając do odpowiedzialności, nakazywać naprawienia uchybień, nakładać kary dyscyplinarne w przypadku niewykonania nakazów. Nadzór nad samorządem terytorialnym pełnią jednostki zewnętrzne. Rozdział VII Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.^[1] obejmuje kwestie związane z samorządem terytorialnym. Według art. 163 Konstytucji samorząd terytorialny wykonuje zadania publiczne niezastrzeżone przez konstytucję lub ustawy dla organów innych władz publicznych. Pojęcie nadzoru obejmuje środki kontroli oraz środki korygujące działalność jednostek nadzorowanych. Środki władcze można stosować tylko w takim zakresie, w jakim przewiduje to ustawa. Istnieje możliwość odwołania się od rozstrzygnięć nadzorczych do wojewódzkich sądów administracyjnych.

Podmioty nadzorowane

- związki komunalne
- jednostki pomocnicze gmin
- gminy, powiaty, województwa
- inne podmioty kontrolowane

Przedmiot nadzoru

- decyzje
- uchwały i zarządzenia
- spory kompetencyjne
- czynności prawa prywatnego
- polecenia wójta lub starosty do straży i inspekcji

Sposób regulacji nadzoru

Przepisy dotyczące sposobu nadzoru zawarte są w trzech ustawach:

- rozdział 10 ustawy z 8.03.1990 r. o samorządzie gminnym,
- rozdział 7 ustawy z 5.06.1998 r. o samorządzie wojewódzkim
- rozdział 8 ustawy z 5.06.1998 r. o samorządzie powiatowym

Rozwinięciem postanowień ustawy samorządowej z 08.03.1990 r. o nadzorze są przepisy ustawy z dnia 7.10.1992 r. o regionalnych izbach obrachunkowych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1668).

Organy nadzoru

- Prezes Rady Ministrów
- wojewodowie
- regionalne izby obrachunkowe

Sejm RP również sprawuje funkcje nadzoru. Nie został on nazwany organem nadzoru.

Nadzór nad organami pomocniczymi gminy

Nadzór nad organami pomocniczymi gminy sprawuje:

- rada
- wójt
- burmistrz
- prezydent miasta.

Art. 35 ust. 3 pkt 5 ustawy o samorządzie gminnym stanowi, że statut jednostki pomocniczej zawiera zakres i formy kontroli oraz nadzoru organów gminy nad działalnością organów jednostki pomocniczej.

Wskazanie w statucie jednostki pomocniczej gminy elementów określonych w art. 35 ust. 3 pkt 1-5 usg, a więc również określenie zakresu zadań przekazywanych jednostce przez gminę oraz sposób ich realizacji, ma charakter obligatoryjny. Zasady związane z nadzorem i kontrolą nad jednostkami pomocniczymi powinny zostać zawarte w statucie jednostki pomocniczej. Nadzór nad działalnością jednostek pomocniczych wykonują organy gminy. Wojewodowie i regionalne izby obrachunkowe to organy nadzoru bieżącego, natomiast Prezes Rady Ministrów to nadzwyczajny organ nadzoru.

Środki nadzoru

Organy nadzoru mogą wkraczać w działalność samorządową tylko w wypadkach określonych ustawami. W ramach nadzoru można stosować tylko te środki, które przewidują ustawy.

Klasyfikacja środków nadzoru	Charakterystyka
Środek informacyjny	Stanowi najłagodniejszy środek nadzoru. Mobilizuje do poprawy lub usunięcia zaistniałych aberracji. Zmniejsza konieczność stosowania środków represyjnych. Zasadniczym środkiem informacyjnym jest prawo organów nadzoru do uzyskania informacji i danych na temat funkcjonowania określonej jednostki samorządu terytorialnego.
Środek korygujący	Uzależnia ważność rozstrzygnięcia organu jednostki samorządu terytorialnego od zatwierdzenia, uzgodnienia, zaopiniowania przez inny organ.
Środek personalny	Skierowany do składu osobowego organów samorządowych, związku z nieakceptowalną działalnością tych organów.

Zawieszenie jednostki takiej jak rada gminy, wójta, burmistrza lub prezydenta miasta; rady powiatu i zarządu powiatu; sejmiku województwa i zarządu województwa może nastąpić tylko z określonych ustawowo powodów. Zawieszenie organów polega na tym, że jednostka nie może przez pewien czas wykonywać swoich ustawowych zadań. Przed zastosowaniem tego środka nadzoru należy przedstawić organom zarzuty i wezwać do niezwłocznej poprawy sytuacji. Kompetencje związane z zawieszeniem organów posiada Prezes Rady Ministrów. Zawieszenie organów nie oznacza tego, że zostają one rozwiązane. Istnieją one nadal. Działania komisarza rządowego ogranicza się maksymalnie na okres dwóch lat.

Wybory do samorządu terytorialnego, kampania wyborcza, referenda.

Wyborcze przymiotniki:

- Powszechne
- Bezpośrednie
- Tajne
- Równe
- Proporcjonalne

WYBORY POWSZECHNE

- ♣ prawo głosowania w wyborach mają wszyscy obywatele danego państwa
- ♣ czynne prawo wyborcze, czyli prawo głosowania w wyborach, mają wszyscy obywatele, którzy ukończyli 18 lat, oraz nie są ubezwłasnowolnieni albo pozbawieni praw publicznych
- ♣ bierne prawo wyborcze, czyli prawo kandydowania w wyborach mają wszyscy obywatele, aby jednak kandydować na posła muszą mieć ukończone 21 lat, na senatora – 30 lat, a na prezydenta kraju – 35
- ♣ władze publiczne mają obowiązek ułatwić wszystkim udział w wyborach.
- ♣ obywatele wybierają swoich przedstawicieli bezpośrednio, a nie jedynie na elektorów, którzy dopiero później sami wybierają reprezentantów ludu)
- ♣ głosować można tylko osobiście.

WYBORY TAJNE

- ♣ władze publiczne mają obowiązek zagwarantować odpowiednie warunki (np. anonimowe karty do głosowania oraz kabiny z kotarami w lokalach wyborczych), umożliwiające poufność wyboru
- ♣ wyborcy mają obowiązek utajnienia swego głosu w momencie głosowania.

WYBORY RÓWNE

- ♣ głosy wszystkich wyborców powinny mieć tę samą wagę, co oznacza, że przy ustalaniu liczby mandatów należy uwzględnić liczebność danego okręgu wyborczego
- ♣ warunek równości dotyczy jedynie wyborów do Sejmu.

WYBORY PROPORCJONALNE

- ♣ zasadę proporcjonalności przyjmuje się przy ustaleniu wyniku głosowania, czyli przeliczenia poparcia wyborców na mandaty parlamentarne
- ♣ zgodnie z tą zasadą mandaty dzieli się proporcjonalnie do liczby uzyskanych przez poszczególne partie głosów
- ♣ alternatywą jest zasada większościowa – mandat uzyskuje ten kandydat, który zdobył najwięcej głosów
- ♣ w Polsce wybory do Sejmu mają charakter proporcjonalny, a do Senatu – większościowy.

SYSTEMY WYBORCZE

- Większościowy
- Proporcjonalny

SYSTEM WIĘKSZOŚCIOWY

- ♣ kraj podzielony jest na okręgi jednomandatowe (w praktyce zdarzają się okręgi wielomandatowe, np. w wyborach do Senatu w Polsce)
- ♣ w każdym okręgu mandat uzyskuje zwycięzca, czyli ten, kto uzyskał największą liczbę głosów
- ♣ system może opierać się na zasadzie większości bezwzględnej lub względnej

SYSTEM PROPORCJONALNY

- ♣ okręgi są wielomandatowe, a liczba uzyskanych przez daną partię miejsc w parlamencie zależy od rozmiaru poparcia wyborców
- ♣ wyborcy głosują na listy partyjne
- ♣ aby zminimalizować niedostatki systemu, wprowadza się pewne mechanizmy prawne, które promują silniejsze ugrupowania, a także odpowiedni sposób przeliczania głosów oraz zasadę progu wyborczego
- ♣ zgodnie z tą zasadą, partie, które nie uzyskały ustalonego poparcia, nie biorą udziału w podziale mandatów (w Polsce próg wynosi 5%, a dla koalicji kilku partii aż 8%)

OBYWATELE RZĄDZĄ BEZPOŚREDNIO POPRZEZ:

- Referendum ogólnokrajowe
- Referendum lokalne

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Art. 4. 1. Władza zwierzchnia w Rzeczypospolitej Polskiej należy do Narodu. 2. Naród sprawuje władzę przez swoich przedstawicieli lub bezpośrednio.

REFERENDUM

- ♣ referendum to głosowanie, w którym obywatele sami podejmują decyzję w jakiejś ważnej dla państwa kwestii
- ♣ rozróżnia się m.in. referenda ogólnokrajowe i lokalne
- ♣ decyzję o przeprowadzeniu referendum ogólnokrajowego podejmuje Sejm albo prezydent (za zgodą Senatu)
- ♣ referendum to organizuje i nadzoruje Państwowa Komisja Wyborcza

♣ ze względu na moc prawną, wyróżniamy referendum wiążące (jego wynik jest wiążący dla władz) oraz referendum mające charakter konsultacyjny (przeprowadzane przed podjęciem decyzji przez władze)

♣ formą demokracji bezpośredniej w innych krajach są także: inicjatywa ludowa, plebiscyt oraz głosowanie przez Internet.

REFERENDUM – bezpośrednio głosowanie ogółu obywateli w istotnej kwestii publicznej. Referendum można przeprowadzić nie tylko na poziomie krajowym (np. w sprawie zatwierdzenia lub odrzucenia projektu ustawy), ale także lokalnym wśród mieszkańców gminy, powiatu lub województwa (np. sprawie odwołania organu stanowiącego, samoopodatkowania się mieszkańców na cele publiczne).

Referendum lokalne w Polsce

Podstawa prawna

Podstawą prawną przeprowadzania referendum lokalnego w Polsce są art. 4 i 170 Konstytucji RP. Postanowienia Konstytucji precyzuje ustawa z 15 września 2000 o referendum lokalnym. Zgodnie z jej brzmieniem ustalonym w 2013, mieszkańcy jednostki samorządu terytorialnego, jako członkowie wspólnoty samorządowej wyrażają w nim swoją wolę:

1. w sprawie odwołania organu stanowiącego tej jednostki,
2. co do sposobu rozstrzygania sprawy dotyczącej tej wspólnoty, mieszczącej się w zakresie zadań i kompetencji organów danej jednostki,
3. w innych istotnych sprawach, dotyczących społecznych, gospodarczych lub kulturowych więzi łączących tę wspólnotę.

Przedmiotem referendum gminnego może być również:

1. odwołanie wójta (burmistrza, prezydenta miasta),
2. samoopodatkowanie się mieszkańców na cele publiczne mieszczące się w zakresie zadań i kompetencji organów gminy.

Prawo inicjatywy

Referendum polega na udzieleniu na urzędowej karcie do głosowania pozytywnej lub negatywnej odpowiedzi na postawione pytanie lub pytania albo na dokonaniu wyboru pomiędzy zaproponowanymi wariantami. Mają prawo w nim brać udział osoby stale zamieszkujące na obszarze danej jednostki samorządu terytorialnego, posiadające czynne prawo wyborcze do organu stanowiącego tej jednostki.

Referendum przeprowadza się z inicjatywy organu stanowiącego danej jednostki samorządu terytorialnego lub na wniosek co najmniej:

- 10% uprawnionych do głosowania mieszkańców gminy albo powiatu,
- 5% uprawnionych do głosowania mieszkańców województwa.

W sprawach odwołania organu stanowiącego jednostki samorządu terytorialnego (rady gminy lub miasta, rady powiatu bądź sejmiku wojewódzkiego) przed upływem kadencji,

co do zasady, rozstrzyga się wyłącznie w drodze referendum przeprowadzonego na wniosek mieszkańców. Jednakże radę gminy może także rozwiązać Sejm na wniosek Premiera w przypadku powtarzającego się naruszania przez radę gminy Konstytucji lub ustaw.

Referendum w sprawie odwołania organu stanowiącego jednostki samorządu terytorialnego nie przeprowadza się:

- przed upływem 10 miesięcy od dnia wyborów albo od dnia ostatniego referendum w tej sprawie,
- jeżeli data wyborów przedterminowych, przeprowadzanych w wyniku referendum, miałaby przypaść w okresie 8 miesięcy przed zakończeniem kadencji organu stanowiącego.

Przedmiotem referendum gminnego może być również samoopodatkowanie się mieszkańców na cele publiczne mieszczące się w zakresie zadań i kompetencji organów gminy; w tych sprawach rozstrzyga się wyłącznie w drodze referendum.

Referendum przeprowadzane z inicjatywy organu stanowiącego jednostki samorządu terytorialnego.

Organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego podejmuje uchwałę w sprawie przeprowadzenia referendum bezwzględną większością głosów swojego ustawowego składu. Uchwała ta zawiera:

1. pytanie lub pytania referendum albo warianty zaproponowane mieszkańcom jednostki do wyboru,
2. termin przeprowadzenia referendum,
3. wzór karty do głosowania,
4. kalendarz czynności związanych z przeprowadzeniem referendum.

W przypadku gdy przedmiotem referendum gminnego jest samoopodatkowanie się mieszkańców na cele publiczne, uchwała rady gminy wskazuje również cel lub cele oraz zasady samoopodatkowania. Uchwała ta podlega ogłoszeniu w wojewódzkim dzienniku urzędowym, przy czym uchwała rady gminy podlega ponadto bezzwłocznemu rozplakatowaniu lub ogłoszeniu w inny sposób zwyczajowo przyjęty w danej gminie.

Referendum przeprowadza się w dzień wolny od pracy, najpóźniej 50 dnia od dnia opublikowania uchwały w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Jeżeli wojewoda wydał rozstrzygnięcie nadzorcze stwierdzające nieważność uchwały w sprawie przeprowadzenia referendum, w przypadku uwzględnienia przez sąd administracyjny skargi złożonej na to rozstrzygnięcie, referendum przeprowadza się w dzień wolny od pracy, najpóźniej 50 dnia od dnia ogłoszenia wyroku sądu administracyjnego.

Referendum przeprowadzane z inicjatywy mieszkańców.

Z inicjatywą przeprowadzenia referendum na wniosek mieszkańców jednostki samorządu terytorialnego wystąpić może:

- grupa co najmniej 15 obywateli, którym przysługuje prawo wybierania do organu stanowiącego danej jednostki samorządu terytorialnego, a w odniesieniu do referendum gminnego – także 5 obywateli, którym przysługuje prawo wybierania do rady gminy,

- statutowa struktura terenowa partii politycznej działająca w danej jednostce samorządu terytorialnego,
- organizacja społeczna posiadająca osobowość prawną, której statutowym terenem działania jest co najmniej obszar danej jednostki samorządu terytorialnego.

Inicjator referendum powiadamia na piśmie przewodniczącego zarządu danej jednostki samorządu terytorialnego o zamiarze wystąpienia z inicjatywą przeprowadzenia referendum. Przewodniczący zarządu jednostki samorządu terytorialnego niezwłocznie potwierdza na piśmie otrzymanie powiadomienia. Na pisemny wniosek inicjatora referendum przewodniczący zarządu jednostki samorządu terytorialnego, w ciągu 14 dni od otrzymania wniosku, powiadamia w formie pisemnej inicjatora referendum lub jego pełnomocnika o liczbie mieszkańców jednostki samorządu terytorialnego uprawnionych do głosowania, objętych stałym rejestrem wyborców w gminie na koniec kwartału poprzedzającego złożenie wniosku. Liczbę tę dla powiatów i województw ustalają i niezwłocznie przekazują właściwym starostom i marszałkom województw komisarze wyborczy na podstawie kwartalnych meldunków o stanie rejestrów wyborców składanych przez wójtów (burmistrzów, prezydentów miast) do 10 dnia miesiąca następującego po zakończeniu kwartału. Inicjator referendum w sprawie odwołania organu stanowiącego jednostki samorządu terytorialnego przed upływem kadencji powiadamia o zamiarze wystąpienia z taką inicjatywą również komisarza wyborczego. Inicjator referendum, na swój koszt, podaje do wiadomości mieszkańców danej jednostki samorządu terytorialnego przedmiot zamierzonego referendum, przy czym podanie do wiadomości w gminie następuje w sposób zwyczajowo przyjęty w danej gminie, a w powiecie i w województwie – poprzez ogłoszenie w prasie codziennej ogólnodostępnej w danej jednostce samorządu terytorialnego.

W terminie 60 dni od dnia powiadomienia przewodniczącego zarządu jednostki samorządu terytorialnego o zamiarze wystąpienia z inicjatywą przeprowadzenia referendum, jego inicjator zbiera podpisy mieszkańców uprawnionych do wybierania organu stanowiącego danej jednostki samorządu terytorialnego, którzy chcą poprzeć inicjatywę w tej sprawie. Mieszkaniec jednostki samorządu terytorialnego popierający wniosek o przeprowadzenie referendum podaje na karcie nazwisko, imię, adres zamieszkania i numer ewidencyjny PESEL. Dane te potwierdza własnoręcznym podpisem. Wycofanie udzielonego poparcia jest bezskuteczne.

Referendum na wniosek mieszkańców w sprawach innych niż odwołanie organu stanowiącego.

Inicjator referendum przekazuje pisemny wniosek o przeprowadzenie referendum przewodniczącemu zarządu jednostki samorządu terytorialnego. Przewodniczący zarządu jednostki samorządu terytorialnego niezwłocznie potwierdza na piśmie otrzymanie wniosku. Wniosek ten powinien zawierać pytanie lub pytania referendum albo warianty zaproponowane do wyboru, a jeżeli wniosek dotyczy referendum w sprawie samoopodatkowania – cel lub cele oraz zasady samoopodatkowania. Przewodniczący zarządu jednostki samorządu terytorialnego przekazuje niezwłocznie wniosek przewodniczącemu organu stanowiącego tej jednostki.

Organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego powołuje ze swego składu komisję do sprawdzenia, czy wniosek mieszkańców o przeprowadzenie referendum odpowiada przepisom ustawy. Do udziału w pracach komisji w charakterze obserwatora zaprasza się

inicjatora referendum lub jego pełnomocnika. Inicjator referendum lub jego pełnomocnik może w razie potrzeby, w tym z własnej inicjatywy, składać komisji dodatkowe wyjaśnienia i przedstawiać dowody. Komisja może również żądać od inicjatora referendum lub jego pełnomocnika złożenia takich wyjaśnień i przedstawienia dowodów. Wniosek o przeprowadzenie referendum niespełniający warunków, komisja zwraca inicjatorowi referendum, wyznaczając 14 dni na usunięcie uchybień. Jeżeli komisja stwierdzi, że wniosek o przeprowadzenie referendum zawiera uchybienia, których nie można usunąć, przekazuje wniosek organowi stanowiącemu jednostki samorządu terytorialnego wraz z e swoją opinią.

Organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego podejmuje uchwałę w sprawie przeprowadzenia referendum, jeżeli wniosek mieszkańców spełnia wymogi ustawy oraz nie prowadzi do rozstrzygnięć sprzecznych z prawem; organ stanowiący jest związany treścią wniosku. Musi to zrobić na nie później niż 30 dni od złożenia wniosku przewodniczącemu zarządu. W przypadku złożenia dwóch lub więcej wniosków mieszkańców o przeprowadzenie referendum organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego podejmuje uchwałę w takiej kolejności, w jakiej wnioski zostały przekazane przewodniczącemu zarządu tej jednostki przez inicjatorów referendów lub ich pełnomocników. Organ stanowiący może również, jeżeli jest to możliwe, poddać jednocześnie wszystkie wnioski lub ich część pod referendum.

Na uchwałę organu stanowiącego jednostki samorządu terytorialnego odrzucającą wniosek mieszkańców w sprawie przeprowadzenia referendum, inicjatorowi referendum służy skarga do wojewódzkiego sądu administracyjnego w terminie 14 dni od dnia doręczenia uchwały lub upływu terminu do jej podjęcia. SA rozpatruje skargę w terminie 14 dni od dnia zgłoszenia skargi. Od wyroku przysługuje skarga kasacyjna. Wyrok sądu uwzględniający skargę zastępuje uchwałę organu stanowiącego jednostki samorządu terytorialnego.

Referendum przeprowadza się w dzień wolny od pracy, najpóźniej w 50 dniu od dnia opublikowania uchwały organu stanowiącego jednostki samorządu terytorialnego w tej sprawie w wojewódzkim dzienniku urzędowym lub od dnia ogłoszenia przez sąd administracyjny wyroku.

Referendum w sprawie odwołania organu stanowiącego jednostki samorządu terytorialnego.

Inicjator referendum w sprawie odwołania organu stanowiącego jednostki samorządu terytorialnego przekazuje na piśmie, komisarzowi wyborczemu, wniosek mieszkańców wraz z informacją o spełnieniu obowiązków wskazanych wcześniej. Komisarz wyborczy niezwłocznie potwierdza na piśmie otrzymanie wniosku. Komisarz wyborczy zwraca inicjatorowi referendum lub jego pełnomocnikowi wniosek zawierający uchybienia i wyznacza 14 dni do ich usunięcia. Komisarz wyborczy odrzuca wniosek o przeprowadzenie referendum, w którym stwierdził nie dające się usunąć uchybienia. Postanowienie o odrzuceniu wniosku przekazuje się niezwłocznie inicjatorowi referendum lub jego pełnomocnikowi. Komisarz wyborczy wydaje postanowienie o przeprowadzeniu referendum lub odrzuceniu wniosku nie później niż w ciągu 30 dni od dnia jego złożenia.

Postanowienie wojewódzkiego komisarza wyborczego o przeprowadzeniu referendum zawiera:

- termin przeprowadzenia referendum,
- wzór i treść karty do głosowania,
- kalendarz czynności związanych z przeprowadzeniem referendum.

Na postanowienie komisarza wyborczego odrzucające wniosek o przeprowadzenie referendum, a także w przypadku niedotrzymania przez komisarza terminu, inicjatorowi referendum służy skarga do NSA w terminie 14 dni od dnia doręczenia postanowienia. NSA rozpatruje skargę w terminie 14 dni od dnia jej zgłoszenia. Wyrok sądu jest ostateczny. Wyrok sądu uwzględniający skargę zastępuje postanowienie komisarza wyborczego.

Referendum przeprowadza się w dzień wolny od pracy w okresie między 30 a 40 dniem od dnia opublikowania postanowienia komisarza wyborczego w tej sprawie albo od dnia ogłoszenia przez WSA (ewentualnie NSA) wyroku.

Referendum w sprawie odwołania organu jednostki samorządu terytorialnego pochodzącego z wyborów bezpośrednich jest wiążące jeżeli udział w nim wzięło nie mniej niż 3/5 liczby biorących udział w wyborze odwoływanego organu.

Kampania referendalna

Organom jednostki samorządu terytorialnego zabrania się uczestniczenia w kampanii referendalnej związanej z referendumb w sprawie odwołania organu stanowiącego jednostki samorządu terytorialnego przed upływem kadencji. Kampania referendalna rozpoczyna się z dniem podjęcia uchwały organu stanowiącego jednostki samorządu terytorialnego lub postanowienia komisarza wyborczego o przeprowadzeniu referendum i ulega zakończeniu na 24 godziny przed dniem głosowania.

Zabrania się prowadzenia kampanii referendalnej na terenie:

- urzędów administracji rządowej i samorządowej oraz sądów,
- zakładów pracy, w sposób i w formach zakłócających ich normalne funkcjonowanie,
- jednostek wojskowych i innych jednostek organizacyjnych podległych ministrowi właściwemu do spraw obrony narodowej oraz oddziałów obrony cywilnej, a także skoszarowanych jednostek policyjnych.

W dniu głosowania zwoływanie zgromadzeń, organizowanie pochodów i manifestacji jest zabronione. Na 24 godziny przed dniem referendum aż do zakończenia głosowania zabrania się podawania do publicznej wiadomości wyników badań (sondaży) opinii publicznej dotyczących przewidywanych zachowań mieszkańców w referendum i wyników referendum oraz sondaży przeprowadzonych w dniu głosowania. Podmioty biorące udział w kampanii referendalnej obowiązane są usunąć pochodzące od nich plakaty i hasła referendalne oraz urządzenia ogłoszeniowe w terminie 30 dni od dnia referendum.

Finansowanie referendum

Finansowanie referendum jest jawne. Koszty referendum pokrywa się z budżetu jednostki samorządu terytorialnego, której organ stanowiący zarządził przeprowadzenie referendum. W przypadku referendum wojewódzkiego lub referendum powiatowego środki na podstawie kalkulacji kosztów referendum ponoszonych przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego przekazywane są z budżetu, nie później niż na 20 dni przed dniem referendum. Ostateczne rozliczenie i przekazanie środków między jednostkami samorządu terytorialnego na pokrycie kosztów przeprowadzenia referendum, winno być zakończone najpóźniej w ciągu miesiąca od dnia przeprowadzenia referendum. Wydatki związane z organizacją i przeprowadzeniem referendum w sprawie odwołania organu stanowiącego jednostki samorządu terytorialnego przed upływem kadencji pokrywane są z budżetu państwa z części dotyczącej Państwowej Komisji Wyborczej.

Sprawozdanie finansowe z wydatków budżetowych poniesionych w związku z referendum zarządzonym przez organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego zarząd tej jednostki przedstawia organowi stanowiącemu na sesji, nie później niż po upływie 3 miesięcy od dnia referendum.

Pełnomocnik inicjatora referendum obowiązany jest sporządzić sprawozdanie finansowe z dochodów i wydatków, związanych z referendum. Sprawozdanie finansowe w terminie 3 miesięcy od dnia referendum pełnomocnik składa zarządowi jednostki samorządu terytorialnego (lub komisarzowi wyborczemu). Inicjator referendum, który uzyskał nadwyżkę pozyskanych środków nad wydatkami na cele referendalne, obowiązany jest przekazać ją instytucji charytatywnej. Informację o tym, ze wskazaniem celu, na który nadwyżka została przekazana, pełnomocnik inicjatora referendum zamieszcza w sprawozdaniu finansowym.

Ustalanie i ogłaszanie wyników referendum.

Referendum przeprowadzają i ustalają jego wynik powołane w tym celu właściwe terytorialne (wojewódzka, powiatowa i gminna) komisje do spraw referendum i obwodowe komisje do spraw referendum.

Terytorialną komisję powołuje, najpóźniej na 25 dni przed dniem referendum:

- komisarz wyborczy – w przypadku referendum w sprawie odwołania organu stanowiącego jednostki samorządu terytorialnego przed upływem kadencji,
- organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego – w pozostałych sprawach.

Obwodowe komisje powołuje, najpóźniej na 21 dni przed dniem referendum:

- komisarz wyborczy – w przypadku referendum w sprawie odwołania organu stanowiącego jednostki samorządu terytorialnego przed upływem kadencji,
- terytorialna komisja – w pozostałych sprawach.

Komisarz wyborczy powołuje w skład terytorialnej i obwodowych komisji do przeprowadzenia referendum w sprawie odwołania organu stanowiącego jednostki samorządu terytorialnego, w równej liczbie, osoby pisemnie wskazane przez zarząd tej jednostki oraz inicjatora referendum. W skład komisji nie mogą wchodzić radni, członkowie zarządu danej jednostki samorządu terytorialnego, a także inicjator referendum oraz jego pełnomocnik. W skład terytorialnej komisji wchodzi od 6 do 16 osób; w skład obwodowej komisji wchodzi od 6 do 10 osób. Komisje na swoich pierwszych posiedzeniach wybierają ze swojego składu przewodniczącego i jego zastępcę. Zarząd danej jednostki samorządu terytorialnego oraz inicjator referendum mogą wyznaczyć do terytorialnej komisji i każdej obwodowej komisji po jednym mężu zaufania, który ma prawo być obecny przy wszystkich czynnościach wykonywanych przez te komisje oraz wносить do protokołów wyników głosowania i wyników referendum uwagi z wymienieniem konkretnych zarzutów.

Karta do głosowania zawiera:

1. oznaczenie referendum, nazwę organu, który postanowił o przeprowadzeniu referendum, datę referendum,
2. pytanie lub pytania albo warianty rozwiązania sprawy będącej przedmiotem referendum; jeżeli referendum polega na udzieleniu odpowiedzi na postawione pytania, na karcie do głosowania zamieszcza się również wyrazy: "tak" i "nie"

z kratkami z lewej strony przeznaczonymi na postawienie znaku przy odpowiedzi, którą wybrał głosujący, a gdy referendum polega na dokonaniu wyboru pomiędzy zaproponowanymi wariantami, przy każdym z wariantów umieszcza się po lewej stronie numer wariantu i kratkę przeznaczoną na postawienie znaku przy wariacie, za którym głosujący się opowiada,

3. pouczenie o sposobie głosowania.

Karta do głosowania może być zadrukowana tylko po jednej stronie.

Referendum przeprowadza się w stałych obwodach głosowania utworzonych w celu przeprowadzenia wyborów do organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego. Referendum jest ważne, jeżeli wzięło w nim udział co najmniej 30% uprawnionych do głosowania. Wynik referendum jest rozstrzygający, jeżeli za jednym z rozwiązań w sprawie poddanej pod referendum oddano więcej niż połowę ważnych głosów. Wynik referendum gminnego w sprawie samoopodatkowania się mieszkańców na cele publiczne jest rozstrzygający, jeżeli za oddano co najmniej 2/3 ważnych głosów.

Po zakończeniu głosowania obwodowa komisja sporządza w trzech egzemplarzach protokół wyników głosowania w obwodzie, zawierający liczbę:

1. osób uprawnionych do głosowania,
2. osób, którym wydano karty do głosowania,
3. kart wyjętych z urny,
4. kart nieważnych,
5. kart ważnych, czyli liczbę osób, które wzięły udział w głosowaniu,
6. głosów nieważnych,
7. głosów ważnych,
8. głosów ważnych oddanych na poszczególne odpowiedzi na postawione pytanie lub za wyborem określonego wariantu.

Przewodniczący obwodowej komisji niezwłocznie przesyła do terytorialnej komisji (w referendum wojewódzkim – do komisji powiatowej) w zapieczętowanej kopercie jeden egzemplarz protokołu głosowania w obwodzie. Niezwłocznie po otrzymaniu protokołów głosowania od wszystkich obwodowych komisji, terytorialna komisja sporządza w czterech egzemplarzach protokół wyniku referendum.

W celu przeprowadzenia referendum wojewódzkiego organy, o których była mowa, w zakresie swojej właściwości miejscowej powołują komisje powiatowe działające jako organy pomocnicze dla ustalania zbiorczych wyników głosowania z obwodów znajdujących się na obszarze powiatów.

Jeżeli referendum zostało zarządzane przez organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego, jeden egzemplarz protokołu wyniku referendum wraz z protokołami terytorialnej komisji i obwodowych komisji terytorialna komisja niezwłocznie przekazuje właściwemu wójtowi (burmistrzowi, prezydentowi miasta), staroście albo marszałkowi województwa. Jeżeli referendum dotyczyło odwołania organu stanowiącego jednostki samorządu terytorialnego przed upływem kadencji, terytorialna komisja niezwłocznie przesyła protokół wyniku referendum wraz z protokołami obwodowych komisji właściwemu komisarzowi wyborczemu.

Jeżeli referendum zakończy się wynikiem rozstrzygającym w sprawie poddanej pod referendum, organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego niezwłocznie podejmuje czynności w celu jej realizacji.

W terminie 7 dni od dnia podania wyników referendum do wiadomości publicznej, każdy uprawniony do wzięcia w nim udziału mieszkaniiec danej jednostki samorządu terytorialnego może wnieść protest, jeżeli dopuszczono się naruszenia przepisów ustawy, a naruszenie to mogło wywrzeć istotny wpływ na wynik referendum. Sąd okręgowy rozpatruje protest w ciągu 14 dni od dnia zgłoszenia protestu z udziałem wnoszącego protest i przedstawiciela właściwej terytorialnej komisji, a jeżeli protest dotyczy referendum w sprawie odwołania organu stanowiącego jednostki samorządu terytorialnego – również z udziałem komisarza wyborczego. Ogłoszenie wyników referendum rozstrzygających o odwołaniu organu stanowiącego jednostki samorządu terytorialnego przed upływem kadencji oznacza zakończenie działalności organu stanowiącego i z mocy prawa – zarządu jednostki samorządu terytorialnego. W przypadku określonym powyżej, premier niezwłocznie wyznacza osobę, która pełni funkcję organów jednostki samorządu terytorialnego do czasu wyboru nowych organów jednostki samorządu terytorialnego oraz zarządza, wybory przedterminowe do organu stanowiącego jednostki samorządu terytorialnego.

WYBORY – metoda wyłaniania przedstawicieli narodu lub osób, które mają pełnić ważne funkcje publiczne (np. prezydenta, burmistrza). Szczególny charakter mają wybory powszechne, w których mogą wziąć udział wszyscy obywatele. W państwie demokratycznym mówi się czasem o wyborach pięcioprzymiotnikowych, gdyż są one powszechne, równe, bezpośrednie i proporcjonalne oraz odbywają się w głosowaniu tajnym. W Polsce wybory parlamentarne odbywają się co cztery lata, a samorządowe i prezydenckie – co pięć lat.

Sposób wyboru organów władzy samorządowej

W każdej jednostce samorządu terytorialnego mamy do czynienia z **organem stanowiącym**, składającym się z radnych, który pełni funkcje prawodawcze i kontrolne, oraz **organem wykonawczym** (jednoosobowym lub kolegialnym, czyli zespołowym), który zajmuje się bieżącym zarządzaniem.

Organy stanowiące i wykonawcze w poszczególnych jednostkach samorządu.

Jednostka samorządu	Organ stanowiący	Organ wykonawczy
Gmina	Rada gminy	Wójt, burmistrz, prezydent miasta
Powiat ziemski	Rada powiatu	Zarząd powiatu (ze starostą)
Miasto na prawach powiatu	Rada miasta	Prezydent miasta
Województwo	Sejmik województwa	Zarząd województwa (z marszałkiem województwa)

Wybory organów stanowiących

Rada gminy

- Wybory samorządowe odbywają się co pięć lat.
- Organy stanowiące, w zależności od liczby mieszkańców gminy, wybiera się według ordynacji większościowej albo proporcjonalnej.

Czynne oraz bierne prawo wyborcze w wyborach do rady gminy przysługuje obywatelom polskim oraz obywatelom Unii Europejskiej niebędącym obywatelami polskimi, którzy najpóźniej w dniu głosowania kończą 18 lat oraz stale zamieszkują na obszarze tej gminy.

Rada powiatu

- Wybory do rad powiatów odbywają się w systemie proporcjonalnym, w okręgach wielomandatowych.
- W podziale mandatów uczestniczą listy kandydatów tych komitetów wyborczych, na które oddano co najmniej 5% głosów w skali powiatu.

Czynne i bierne prawo wyborcze do rad powiatów przysługuje obywatelom polskim, którzy najpóźniej w dniu głosowania skończyli 18 lat oraz stale zamieszkują na obszarze powiatu.

Sejmik województwa

- Wybory do sejmików województw odbywają się w systemie proporcjonalnym, w okręgach wielomandatowych.
- W podziale mandatów uczestniczą listy kandydatów tych komitetów wyborczych, które osiągnęły co najmniej 5-procentowy próg wyborczy.

Czynne i bierne prawo wyborcze do sejmików wojewódzkich przysługuje obywatelom polskim, którzy najpóźniej w dniu głosowania skończyli 18 lat oraz stale zamieszkują na obszarze województwa.

Powoływanie organów wykonawczych

Gmina/miasto na prawach powiatu

W gminach oraz miastach na prawach powiatu organy wykonawcze są jednoosobowe. **Wójtowie, burmistrzowie oraz prezydenci miast** są wybierani w wyborach bezpośrednich.

Prawo kandydowania w wyborach na wójta, burmistrza lub prezydenta miasta ma obywatel polski mający prawo wybierania (bierne prawo wyborcze) w tych wyborach, który najpóźniej w dniu głosowania skończy 25 lat, z tym że kandydat nie musi stale zamieszkiwać na obszarze gminy, w której kandyduje.

Powiat

Organ wykonawczy w powiecie ma charakter kolegialny. Jest to **zarząd powiatu**, w którego skład wchodzi starosta, wicestarosta oraz członkowie, wybierani przez radę powiatu.

Województwo

Organem wykonawczym w województwie jest **zarząd województwa**, składający się z pięciu osób: marszałka województwa, jednego lub dwóch wicemarszałków oraz pozostałych członków, których wybiera sejmik województwa.

Jednostki samorządu terytorialnego województwa wielkopolskiego.

samorząd województwa

Sejmik Województwa Wielkopolskiego

Zarząd Województwa Wielkopolskiego

Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego w Poznaniu

al. Niepodległości 34; 61-714 Poznań; www.umww.pl; www.bip.umww.pl

Mapa województwa wielkopolskiego z zaznaczonymi powiatami i województwami ościennymi

Władze publiczne:

Wojewoda Wielkopolski – Agata Sobczyk

Marszałek Województwa Wielkopolskiego – Marek Woźniak

Przewodnicząca Sejmiku Województwa Wielkopolskiego - Tatiana Sokołowska

Podział administracyjny województwa wielkopolskiego:

- 35 powiatów: 31 powiatów ziemskich i 4 powiaty grodzkie (miasta na prawach powiatu)
- 226 gmin – 19 miejskich, 90 miejsko-wiejskich i 117 wiejskich
- ok. 3900 sołectw

Budżet obywatelski (partycypacyjny)

to nieformalny zwrot określający wydzieloną część budżetu samorządu terytorialnego (najczęściej budżetu miasta), w ramach którego wyznaczona odgórnie kwota wydatków przeznaczona jest na inicjatywy i projekty inwestycyjne bezpośrednio zgłaszane przez społeczeństwo lokalne (indywidualnie lub przez odpowiednie organizacje).

Idea budżetu obywatelskiego wpisuje się w koncepcję społeczeństwa obywatelskiego i public governance (nadzoru publicznego, współzarządzania).

Miasta, które jako jedne z pierwszych wprowadziły budżet obywatelski to Sopot, Bydgoszcz, Elbląg. Od 2013 roku budżety obywatelskie wdrażane są w bardzo wielu miastach i gminach w Polsce.

Budżet obywatelski nie ogranicza kompetencji i uprawnień władz lokalnych, które weryfikują zgłaszane propozycje projektów inwestycyjnych.

Forma bezpośredniej partycypacji obywateli, jaką jest budżet obywatelski, na dobre zapisała się w miejskim krajobrazie. Od 2018 r. obowiązek ich organizacji mają wszystkie gminy na prawach powiatu. Takich jest w naszym kraju 66. Wiele z nich już wcześniej przeprowadzało lokalne wybory. Również miasta, które nie posiadają obowiązku organizacji Budżetów Obywatelskich (BO), decydują się na taką formę partycypacji społecznej. Patrząc całościowo w 2023 roku, Budżet Obywatelski organizowało 260 ośrodków miejskich w Polsce, spośród 979 miast ogółem.

Na czym polega Budżet Obywatelski? Najpierw władze miasta ustalają, jaki budżet zostanie przeznaczony do podziału. Warto dodać, że ustawowo nie może być to mniej niż kwota odpowiadająca 0,5 proc. wydatków za ubiegły rok. W kolejnym kroku mieszkańcy mogą zgłaszać swoje projekty z zakresu infrastruktury, zieleni, czy edukacji.

Po tym, jak urzędnicy sprawdzą pomysły mieszkańców pod kątem formalno-prawnym, te trafiają pod głosowanie. Mogą brać w nim udział wszyscy obywatele danego miasta. Zwycięskie projekty trafiają następnie do realizacji.

Wprowadzenie budżetu partycypacyjnego przynosi korzyści zarówno mieszkańcom, organizacjom pozarządowym, lokalnemu władzom samorządowym, jak i sektorowi prywatnemu.

1. Efekty polityczne. Zdaniem badaczy procesu budżetu partycypacyjnego wprowadzenie tego mechanizmu przez władze miasta (gminy) powoduje ponad 10% wzrost prawdopodobieństwa ponownego wyboru dla burmistrza w następnych wyborach. Jest to niewątpliwa korzyść dla władz lokalnych oraz istotny czynnik sprzyjający

rozpowszechnianiu się tego mechanizmu. Budżet partycypacyjny sprzyja legitymizacji władzy. Rozwój dialogu i poprawa komunikacji z mieszkańcami znacznie podnosi poziom zaufania mieszkańców do władz samorządowych. Mechanizm budżetu partycypacyjnego promuje dzięki temu ideę dobrego rządzenia.

2. Efekty ekonomiczne. Badania budżetów partycypacyjnych wskazują, że implementacja budżetu partycypacyjnego sprzyja zmianie alokacji środków budżetowych w kierunku inwestycji przyczyniających się do poprawy warunków życia w najbiedniejszych częściach miasta oraz biedniejszych grup społecznych.

3. Efekty społeczne. Dzięki uczestnictwu w tym procesie budżetu partycypacyjnego mieszkańcy zmieniają postrzeganie swojej roli w procesie decyzyjnym oraz zaczynają dostrzegać swoje własne interesy. Również dzięki temu chętniej włączają się w działania organizacji społecznych. Przedstawiciele władz gminy czy dzielnic oraz mieszkańcy muszą porozumieć się w kwestii priorytetów budżetowych, co w konsekwencji sprzyja budowie społecznej zgody. Podkreśla się również, że upublicznienie procesu tworzenia budżetu przyczynia się do większego zrozumienia dla pracy urzędników i samorządowców. Mieszkańcy mają szansę poznać trudności i przeszkody, jakie napotykają w swojej pracy przedstawiciele władz. Równocześnie wprowadzenie elementów konsultacyjnych do procesu tworzenia budżetu przyczynia się do zwiększenia odpowiedzialności urzędników. Budżet partycypacyjny daje możliwość przedyskutowania swoich potrzeb osobom z różnych środowisk co bardzo podnosi spójność społeczną. Instytucja budżetu obywatelskiego sprzyja promocji przejrzystości działania władz. Dzięki temu ma ona potencjał instytucjonalnego ograniczania korupcji oraz przeciwdziałania niskiej efektywności działania władz. Kolejnym ważnym czynnikiem, na który zwraca się uwagę omawiając tę instytucję jest inkluzja w proces decyzyjny obywateli z grup tradycyjnie wykluczonych z procesu podejmowania decyzji (biedni, kobiety, dzieci, mniejszości etniczne, seksualne itp).

4. Efekty edukacyjne. Mieszkańcy w trakcie procesu pozyskują przystępną wiedzę na temat budżetu, samego mechanizmu partycypacyjnego, funkcjonowania władzy lokalnej oraz struktury alokacji pieniędzy pochodzących z ich podatków.

Fundusz sołecki

1. Fundusz sołecki jest formą budżetu partycypacyjnego.
2. Fundusz sołecki to środki finansowe wyodrębnione w budżecie gminy, które są zagwarantowane dla sołectw na wykonanie przedsięwzięć służących poprawie warunków ich życia. To zebranie wiejskie – czyli mieszkańcy danego sołectwa podejmują decyzje na co mają zostać wykorzystane ww. środki finansowe. Dlatego też, to samym mieszkańcom zależy na tym, aby środki były wydawane w sposób prawidłowy i efektywny.
3. Ustawą o funduszu sołeckim wprowadzono zestandaryzowany system wsparcia inicjatyw lokalnych, który umożliwia realizację ważnych społecznie przedsięwzięć na terenie sołectwa. Dzięki ustawie o funduszu sołeckim nastąpił znaczny wzrost aktywności społecznej i inicjatyw obywatelskich na terenach wiejskich.

Zasady tworzenia i realizacji funduszu sołeckiego

1. Decyzja o utworzeniu funduszu sołeckiego pozostaje w gestii rad gmin.
2. Zasady tworzenia i realizacji funduszu sołeckiego oraz zasady zwrotu (z budżetu państwa) części wydatków wykonanych w ramach funduszu sołeckiego (obecnie wysokość zwrotu wynosi 20, 30 i 40%, najwyższy zwrot dostają gminy najuboższe, a najmniejszy te najbogatsze) – reguluje ustawa o funduszu sołeckim.
3. Fundusz sołecki jest realizowany od 2009 r. Biorąc pod uwagę liczbę gmin w których funkcjonuje fundusz można stwierdzić, że jest to rozwiązanie zgodne z oczekiwaniami społeczności wiejskiej. W latach 2009 – 2013 ok. 55% gmin, w których są sołectwa, tworzyło fundusz sołecki. Od 2014 r. liczba gmin w których realizowany jest fundusz sołecki systematycznie rośnie. Według stanu na rok 2025, około 75% gmin w Polsce wyodrębnia fundusz sołecki, co oznacza, że ponad trzy czwarte gmin, w których są sołectwa, decyduje się na tworzenie tych środków.
4. Zgodnie z przepisami ustawy „pełen cykl” dotyczący realizacji „jednego” funduszu sołeckiego trwa 3 lata (np. w roku 2021 gmina podejmuje uchwałę o wyodrębnieniu w budżecie gminy funduszu sołeckiego, który jest realizowany w 2022 r., a w 2023 r. następuje zwrot z budżetu państwa części wydatków wykonanych w ramach funduszu sołeckiego) – czyli: planowanie, realizacja, zwrot.
5. Oznacza to, że w jednym roku – np. w roku 2022 – gmina podejmuje zarówno decyzję o wyodrębnieniu (bądź niewyodrębnieniu) w budżecie gminy środków stanowiących fundusz sołecki w roku 2023; poszczególne sołectwa z terenu danej gminy realizują przedsięwzięcia zaplanowane do realizacji w poprzednim roku oraz gmina występuje ze stosownym wnioskiem do wojewody o zwrot z budżetu państwa części wydatków wykonanych w ramach funduszu sołeckiego w roku 2021.

Fundusz sołecki w liczbach

Liczba gmin, w których wyodrębniono fundusz sołecki – podjęcie przez rady gmin stosownych „decyzji” o realizacji funduszu – etap planowania – realizacja funduszu w następnym roku (na podstawie danych przekazywanych przez Krajową Radę Regionalnych Izb Obrachunkowych: lata 2009 – 2012 od roku 2013 - na podstawie danych przekazanych przez wojewodów):

- w roku 2009 - 1178
- w roku 2010 - 1122
- w roku 2011 - 1165
- w roku 2012 - 1174
- w roku 2013 - 1184
- w roku 2014 - 1419
- w roku 2015 - 1498
- w roku 2016 - 1510
- w roku 2017 - 1551
- w roku 2018 - 1596
- w roku 2019 - 1593
- w roku 2020 - 1527
- w roku 2021 - 1498
- w roku 2022 – 1501
- w roku 2023 – 1522
- w roku 2024 – 1620

W Polsce, według stanu z 1 stycznia 2025 r., istnieje 2479 gmin w tym 1459 gmin wiejskich, 718 gmin miejsko-wiejskich oraz 302 gminy miejskie z czego 66 gmin będących jednocześnie miastami na prawach powiatu.

Liczba gmin, w których są sołectwa wynosi 2173 (dane GUS z 2022 r.). Według stanu na dzień 12 maja 2023 r. liczba sołectw w Polsce równa się 40836 (dane GUS - BDL).

W konkursie obowiązują akty prawne i literatura przedstawione poniżej.

1. Podręczniki dopuszczone do użytku szkolnego przez MEN oraz ogólnodostępne zeszyty ćwiczeń i inne materiały dydaktyczne funkcjonujące na rynku edukacyjnym.
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Rozdział I i VII)
wersja elektroniczna:
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970780483/U/D19970483Lj.pdf>
3. Europejska Karta Samorządu Terytorialnego sporządzona w Strasburgu w dniu 15 października 1985 roku
wersja elektroniczna:
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19941240607/O/D19940607.pdf>
4. Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy (w części dotyczącej samorządu terytorialnego)
wersja elektroniczna:
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20110210112/U/D20110112Lj.pdf>
5. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym
wersja elektroniczna:
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19900160095/U/D19900095Lj.pdf>
6. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym
wersja elektroniczna:
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19980910578/U/D19980578Lj.pdf>
7. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie wojewódzkim
wersja elektroniczna:
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19980910576/U/D19980576Lj.pdf>

Na wszystkich etapach konkursu uczeń powinien wykazać się wiadomościami i umiejętnościami określonymi w celach kształcenia – wymaganiach ogólnych podstawy programowej kształcenia ogólnego, w części dotyczącej przedmiotu wiedza o społeczeństwie w tym:

I. Społeczność lokalna gdzie uczeń potrafi m. in.:

1. wymienić zadania samorządu gminnego; przedstawić główne źródła przychodów i kierunki wydatków w budżecie gminy;

2. przedstawić, jak zorganizowany jest urząd gminy (miasta/dzielnicy); podać, w jakim wydziale można załatwić wybrane sprawy; przedstawić możliwości załatwienia spraw poprzez e-urząd; posługiwać się formularzami urzędowymi – wypełnić wniosek o wydanie tymczasowego dowodu osobistego;
3. wymienić organy stanowiące i wykonawcze w gminie (mieście/dzielnicy); przedstawić, jak są one wybierane i jak mogą zostać odwołane; podać uprawnienia tych organów.

II. Społeczność regionalna gdzie uczeń potrafi m. in.:

1. zlokalizować własne województwo i powiaty wchodzące w jego skład oraz pozostałe województwa;
2. wymienić zadania samorządu powiatowego i województwa;
3. podać, w jakim wydziale starostwa powiatowego można załatwić wybrane sprawy; posługiwać się formularzami urzędowymi – wypełnić wniosek o paszport (delegatura urzędu wojewódzkiego);
4. wymienić organy stanowiące i wykonawcze samorządu powiatowego i województwa; przedstawić, jak są one wybierane i jak mogą zostać odwołane; podać zadania tych organów.

III. Wspólnoty narodowe/etniczne i ojczyzna gdzie uczeń potrafi m. in.:

1. wyjaśnić, co oznacza być Polakiem lub członkiem innej wspólnoty narodowej/ etnicznej oraz co łączy człowieka z ojczyzną – Polską;
2. wyjaśnić, czym obywatelstwo różni się od narodowości; przedstawić warunki nabycia obywatelstwa polskiego z mocy prawa i wymienić inne formy uznania za obywatela polskiego oraz nadania obywatelstwa polskiego; wymienić konstytucyjne obowiązki obywatela;
3. rozpoznać symbole Rzeczypospolitej Polskiej; wyjaśnić, czym powinna przejawiać się postawa patriotyczna młodego i dorosłego człowieka.

IV. Udział obywateli w życiu publicznym – społeczeństwo obywatelskie gdzie uczeń potrafi m. in.:

1. podać zalety obywatelskie (odpowiedzialność, troska o dobro wspólne, aktywność, przedsiębiorczość, solidarność, roztropność, tolerancja, odwaga cywilna);
2. przedstawić cele i formy działań organizacji pozarządowych aktywnych w społeczności lokalnej i regionie; wykazać, że działalność tego typu prowadzi do realizacji różnorodnych potrzeb;
3. przedstawić cele i przykłady działania organizacji społecznych skupiających młodych ludzi w Polsce; wyjaśnić ideę wolontariatu i przedstawić formy działalności wolontariuszy;
4. przedstawić formy wpływania obywateli na decyzje władz samorządowych, znać zasady działania budżetów obywatelskich, funduszu sołeckiego oraz przedsięwzięć podejmowanych przez młodzieżowe rady gminy/miasta.